

Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје

Мисија на ОБСЕ во Скопје

Проф. д-р Бобан Мисоски, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје

Дарко Аврамовски

Натали Петровска, адвокат

АНАЛИЗА
НА ПОДАТОЦИТЕ ОД НАБЉУДУВАНИТЕ
СУДСКИ ПОСТАПКИ ОД ОБЛАСТА НА
ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
ВО 2019 ГОДИНА

Автори:

Проф. д-р Бобан Мисоски, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје

Дарко Аврамовски

Натали Петровска, адвокат

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Скопје, декември 2019 година

СОДРЖИНА

Вовед	4
Правна рамка	4
Методологија	6
Општи податоци	7
Услови за одржување расправа	9
Право на бранител	12
Мерки за обезбедување присуство на обвинетиот	13
Поуки за правата	20
Примена на признанието за вина	22
Главна расправа-доказна постапка	29
Право на правично судење	35
Еднаквост на оружјата	35
Право на јавно судење	37
Пресумпција на невиност	39
Права на одбраната	40
Пресуда	41
Заклучоци и препораки	44

ВОВЕД

Коалицијата Сите за правично судење е мрежа на 13 граѓански организации, формирана како организација со основна мисија да ги набљудува судските процеси во Северна Македонија со цел да го зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови, да ги идентификува наследените проблеми во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа, да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење, да ги намали можностите за несоодветен третман на страните во спорот од страна на судиите и другите учесници во постапката и да ја зајакне јавната доверба во правниот систем и судството воопшто.

Засилената потреба од реформските процеси во изминатите години, а особено иницирањето на процесот на реформи во правосудството кои директно или индиректно влијаат на перформансот на судовите, беше дополнителна мотивација на Коалицијата да продолжи со системското следење на судските постапки. Како и изминатите години, така и оваа година, Коалицијата овие активности ги реализираше во својство на имплементирачки партнер и со финансиска поддршка од Мисијата на ОБСЕ во Скопје, меѓутоа, оваа година за разлика од претходните 4, фокусот беше ставен на едно особено специфично тематско подрачје на криминалот, поточно, организираниот криминал и корупција.

4

Ова подрачје не е новитет во тематското делување на организацијата. Имено, истата има развиено програма за набљудување кривични судски предмети во врска со корупцијата уште во далечната 2007 година преку пилот проект во рамки на кој беа собрани емпириски материјали врз основа на кои, подоцна, уште подлабински е навлезено во анализа и истражување на оваа современа појава која беше следена до 2017 година. Овој пат, сепак, и самиот општествен контекст ја наложи потребата од засилен контрола врз институциите кои постапуваат, кога станува збор за организираниот криминал и корупција.

ПРАВНА РАМКА

Националната правна рамка, во која за прв пат е предвиден Закон за спречување на корупцијата (2002 година) содржи голем број одредби за унапредување на борбата против корупцијата и нејзино спречување и тоа, како во јавната администрација, така и кај избраните/именуваните функционери. Надградба на делотворноста на одредбите од овој закон е направена подоцна со формирањето на Државна комисија за спречување на корупцијата, која е предвидена да има улога на независно тело одговорно за спроведување мерки за спречување на корупцијата и конфликтот на интереси. Две години подоцна, во 2004 година, донесен е новиот Закон за основно јавно обвинителство, во кој се предвидува формирање специјализирано Одделение за кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција кое во 2007 година прераснува во посебно Јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција (ЈОГОКК) кое постапува по предмети поврзани со организиран криминал и корупција на ниво на цела територија на Република Северна Македонија.

Во членот 31 од Законот за Основно јавно обвинителство (Службен весник на РМ бр.150 од 12.12.2007 година) се утврдени надлежностите на делување на ваквото јавно обвинителство,

но и потенциран е опфатот на сè она што ќе биде третирано како корупција, односно кои дела од Кривичниот законик на РСМ се опфатени. Овој член предвидува дека: „Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е надлежно да постапува:

- за кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист,
- за кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Северна Македонија или други држави или кога кривичното дело е подготвено или планирано во Република Северна Македонија или во друга држава,
- за кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став (5), примање на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359 сите од Кривичниот законик, извршени од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице и
- за кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори од членот 215 став (2), перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од значителна вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368-а став (3), злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394-а, тероризам од членот 394-б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418-а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б, трговија со малолетно лице од членот 418-г и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.¹⁴

Одредбите предвидени во овој член ги отсликуваат разновидните облици и форми во кои корупцијата може да се појави, што само упатува на фактот дека истата е директно или индиректно присутна во голем дел од нашето секојдневие. Бројот на потпишани и ратификувани конвенции како и бројните законски измени говорат за постоење искрена волја и вложување напори од страна на државата за сузбивање на корупцијата и справување со организираниот криминал. Но, истите сами по себе не претставуваат гаранција дека она што е предвидено во нив, ќе биде и имплементирано во целост. Токму отсуството на капацитет и волја во рамки на посебното одделение во рамки на Јавното обвинителство-Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, да постапува и да се бори против овој современ феномен, ја наметна потребата од формирање посебно *ad hoc* тело специјализирано за оваа област, но за сторители што се, пред сè, политички фигури и структури блиски до нив.

Во 2015 година, врз основа на посебен закон беше формирано Јавно обвинителство за гонење кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите (СЈО), чија што основна цел беше гонење на високиот (и организиран) криминал. Но и по речиси 4 години од формирањето на ова специјализирано обвинителство, а во случајот на ЈОГОКК 15, односно 12 години, Република Северна Македонија според последната проценка и индекс на Транспаренси интернешнл за 2018 година се наоѓа на 93-то место од 180 држави, бодирана со вредност од 35 на скалата до 100 за степен на евидентирана корупција² (во која ниското бодување е индикатор за висок степен на корупција).

1 Законот за Основно јавно обвинителство (Службен весник на РМ бр.150 од 12.12.2007 година)

2 <https://www.transparency.org/cpi2018>

МЕТОДОЛОГИЈА

Методологијата која ја користеше Коалицијата за прибирање на податоците од судењата кои беа предмет на мониторинг, за потребите на оваа анализа, се состоеше од специфично утврдено „теренско“ истражување во кое се користеа два метода: 1) мониторинг на судските постапки за време на нивното одржување од страна на специјализирани набљудувачи кои не беа директни учесници во расправите и 2) систематизиран прашалник во кој по извршениот мониторинг набљудувачите ги внесуваа забележаните податоци.

Физичкото присуство на набљудувачи на Коалицијата во судниците беше изразено во 8 основни судови во сите 4 апелациони подрачја со главен фокус на посебното Одделение за организиран криминал и корупција во рамки на Основниот кривичен суд во Скопје. За таа цел, беа ангажирани 16 професионални набљудувачи, правници со повеќегодишно искуство кои располагаат со подетални познавања на кривично-правната материја. За потребите на истражувањето, беше организирана еднодневна обука за набљудувачите, по што истите беа распределени и присуствуваа во судниците во својство на јавност. Набљудувачите се водеа од начелата на објективност и немешање, а истите беа обврзани и со начелото на доверливост.

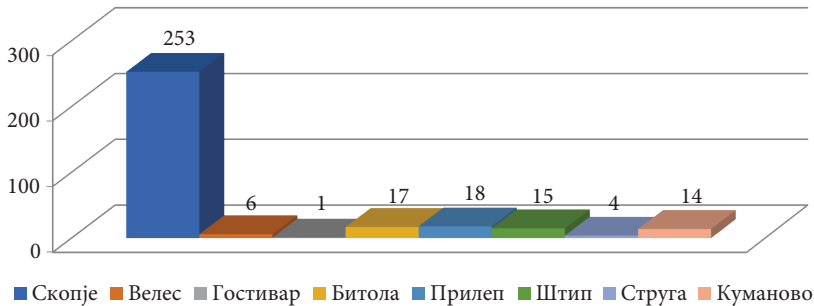
Селекцијата на предметите кои беа опфатени со истражувањето беше по случаен избор, иако беа направени обиди да биде опфатен репрезентативен примерок, односно да бидат опфатени постапки за различни кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција, согласно просечната застапеност на кривичните дела во судските постапки објавена во годишните извештаи за работата на судовите, но и годишните анализи на Коалицијата.

За потребите на истражувањето, беше изготвен посебен, систематизиран прашалник во кој набљудувачите ги внесуваа прибраните податоци, а кој содржеше дополнителни индикатори за конкретни детектирани состојби за да се изврши нивно подлабинско истражување. Прашалникот се состоеше од прашања кои се однесуваат на текот на главната расправа и соодветно го следат текот на постапката пред судот, а акцентот беше ставен на неколку од институтите карактеристични за преминот од инквизиторната во акузаторната кривична постапка, но и за профилирање на сторителите на овој вид на кривични дел. Прашањата беа концепирани на начин што овозможуваа да бидат опфатени квалитативни и квантитативни индикатори за степенот на примена на ЗКП, но и на меѓународно ратификуваните документи кои го регулираат правото на фер судење. Затворените прашања кои нудат два или повеќе одговори се доминантен дел од прашалникот и истите овозможуваат посоодветна машинска и статистичка обработка на одредени трендови забележани како проблематични или позитивни при примената на ЗКП. Овие прашања се надополнети со неколку отворени прашања, каде набљудувачите можеа наративно да појаснат одредени одговори, да дадат свое видување, како и да нотираат факти за кои не е предвидено посебно прашање во прашалникот. На овој начин се овозможи да бидат опфатени повеќе квалитативни индикатори за постапката, така што податоците кои се добиваат од страна на набљудувачите даваат јасна, непосредна, објективна и транспарентна слика за кривичниот предмет или расправа кои се предмет на мониторинг.

По прибирањето на овие податоци, истите беа внесени во компјутерска база на податоци, а подоцна беа предмет на анализа и обработка за да се изведат конкретни заклучоци за состојбите во периодот на мониторинг.

ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Имајќи предвид дека доминантниот дел на сторените кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција се процесираат во Скопје односно во Основниот кривичен суд, за целта на ова истражување беше направен обид да бидат опфатени и некои од останатите судови во државата кои би постапувале по предмети со елементи на корупција. Па, во таа насока, предвидените проектни активности беа распространети преку креираната мрежа на набљудувачи која што опфати осум репрезентативни основни судови од сите четири апелациони подрачја, т.е. судовите во Скопје, Велес, Гостивар, Битола, Прилеп, Штип, Струга и Куманово. Во рамките на овој процес беа набљудувани вкупно 328 судски расправи. Најголемиот број на расправи, односно предмети, со оглед на големината и обемот на работа на судовите, беа набљудувани во Основниот кривичен суд во Скопје-253, пред Велес-6, Гостивар-1, Битола-17, Прилеп-18, Штип-15, Струга-4, и Куманово-14 (графикон бр.1). Мониторингот беше временски распространет низ 7 месеци, почнувајќи од месец април 2019, па сè до крајот на месец ноември 2018, а сè со цел да се прибере што е можно поголем број податоци од кои би можело да се извлечат заклучоци, насоки и препораки.

Графикон бр.1

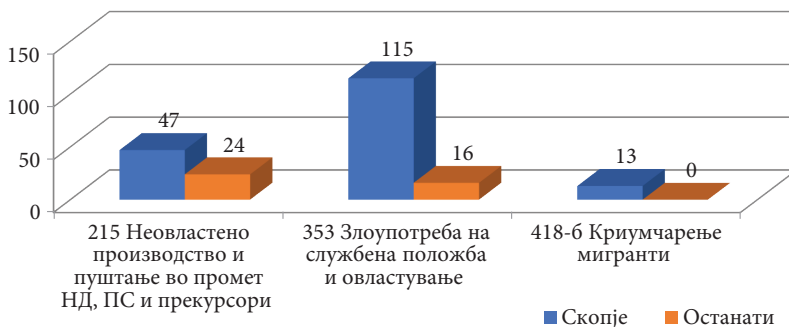
Како што беше наведено и во самиот воведен дел од оваа анализа, предмет на следење беа предмети од областа на организираниот криминал и корупција, што значи потесен опсег на кривични дела. Сега веќе не се среќаваме со кривичните дела од насилен криминал или имотни деликти, туку финансиски криминал и криминал извршени од структурирани групи од три или повеќе лица, кои постојат одреден временски период и дејствуваат со цел да извршат кривични дела. Врз основа на тоа, и резултатот кој е добиен при обработка на податоците упатува дека од овој сет на кривични дела, најзастапено е кривичното дело „Злоупотреба на службената положба и овластување“. Веднаш по него доаѓаат „Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори“, „Противзаконито посредување“, „Злосторничкото здружување“, „Криумчарење мигранти“ и сл. Графичкиот приказ со бр.2 упатува на најчесто евидентираните кривични дела во рамки на постапките следени во сите 8 судови во државата, при тоа не изразувајќи го незначителниот процент и застапеност на некои од останатите кривични дела, а опфатени во КЗ во главите Кривични дела против службената должност, Кривични дела против здравјето на луѓето, Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството, Кривични дела против државата, Кривични дела против правосудството, Кривични дела против јавниот ред и сл.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.2

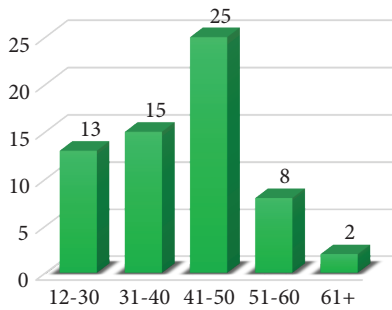
Доколку ги анализираме податоците преку компаративен пристап кон судовите, ќе забележиме идентично пресликана застапеност на кривичните дела во судот во Скопје. Поточно, во Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд во Скопје, најголемиот обем на предмети што ги работи се токму оние кои, бездруго, се најзастапени во обработените податоци-кривични дела по чл.353, чл.215 и чл.418-б од Кривичниот законик.

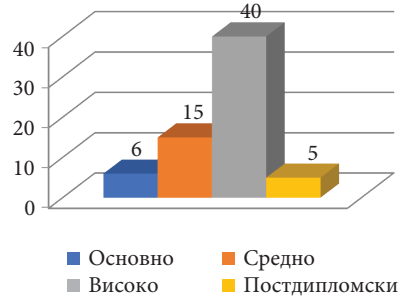
Графикон бр.3

Кога станува збор за индивидуалните карактеристики на сторителите на кривични дела, при креирање на методолошкиот пристап особено важно беше да се утврди и старосната возраст на сторителите, степенот на нивното образование, како и работната позиција на истите. Па така, од обработените податоци, а видно од подолу прикажаните графички прикази, може да се утврди дека најзастапена старосна група претставува онаа на возраст од 41 до 50 годишна возраст, додека пак, кога станува збор за степенот на образование, сторителите се високо едуцирани лица кои најчесто се припадници на извршната власт односно работат во Владата или во некое од министерствата. А, во самиот процес на мониторинг, неизбежно беше следењето на овие постапки од причина што истите повлекуваа голема медиумска експонираност, беа од високо значење за јавноста, но беа и соодветен примерок од судски постапки преку кои компаративно може да се изрази пристапот и постапувањето на судот во однос на останатите постапки од оваа област.

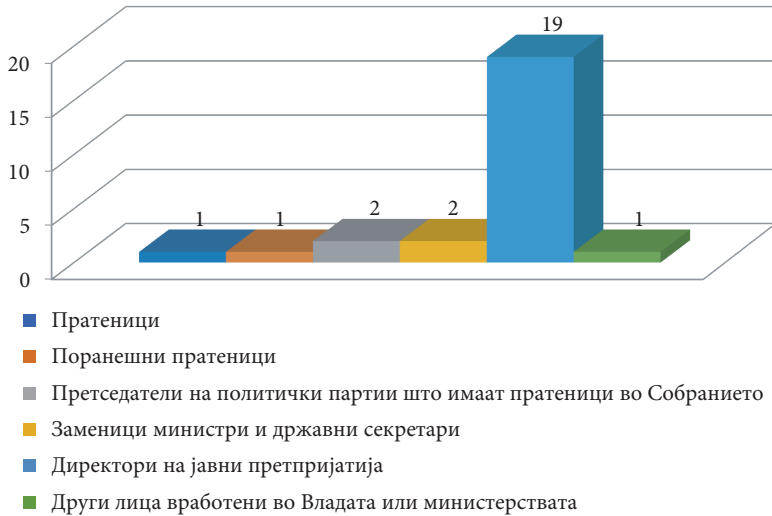
АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.4

Графикон бр.5

Графикон бр.6

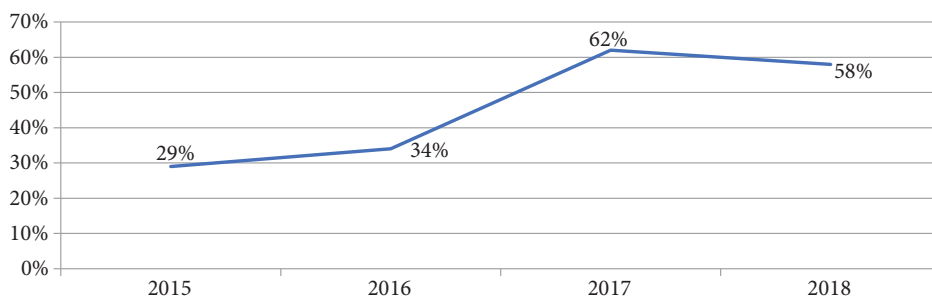
УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ РАСПРАВА

Законот за кривична постапка предвидува задолжително учество на дел од странките во постапката и без присуство на истите, во принцип, воопшто не е возможно да биде одржана расправа. Лицата чие присуство се очекува и е задолжително на главната расправа се повикуваат од страна на судот, меѓутоа, предлогот за тоа кои лица конкретно ќе бидат повикани од страна на судот, а за кои законот нема обврзувачко дејство, како на пример сведоци, вештаци, технички советници и слично, е диспозиција на секоја од странките. Поточно, без нивна сугестија и предлог за повикување, овие лица судот нема обврска да ги повикува. Обврската на судот за повикување одредени лица се однесува на обвинетиот, неговиот бранител (по сопствен избор или назначен по службена должност), овластениот тужител (без оглед дали станува збор за Јавен обвинител или пак за приватен тужител), како и оштетениот со својот законски застапник односно полномошник.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

При отсуство на лицата чие присуство е неопходно за одржување на расправата, судот истата мора да ја одложи. При анализа на вкупните податоците од 2019 година година, евидентиран е висок степен на одложување на судските расправи- 61%, но доколку се пристапи кон подлабока анализа и сегрегација на податоците на податоци обработени од Основниот кривичен суд во Скопје (ОКСС) и останатите судови кои работат предмети од оваа област, може да се увиди дека овој процент на вкупно одложени расправи (61%), не кореспондира со процентот на одложени расправи во Одделението за организиран криминал и корупција при ОКС Скопје. Имено, во 2019 година во ова одделение, при спроведениот процес на набљудување во конкретниот временски период во кој се набљудувани вкупно 177 расправи во 81 предмет, евидентирана е бројка од 49% на одложени расправи. Ова упатува на значителна разлика од вкупниот сумарен процент, а особено ако се има предвид фактот дека од вкупниот број на набљудувани расправи- 328, од кои 253 се во Скопје, во ова одделение се следени 177 расправи или 54% од вкупно набљудуваните расправи.

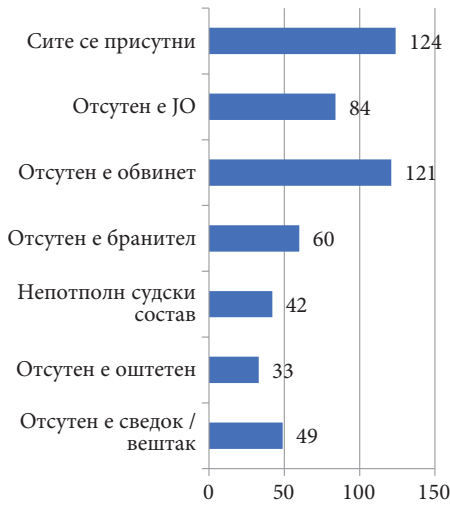
Овој висок процент од 61% на одложени расправи, во целост кореспондира со статистиката на одложени расправи на ниво на сите апелациони подрачја во државава за 2018 и 2017 година, а која ги опфаќаше сите кривични постапки, без оглед на тематското подрачје на гонење. Иако, видно од табеларниот приказ подолу може да се забележи тренд на драстичен пораст на одложените расправи во однос на претходните години (2015 и 2016) кога овој процент е, практично, за 50% понизок од следните две години.

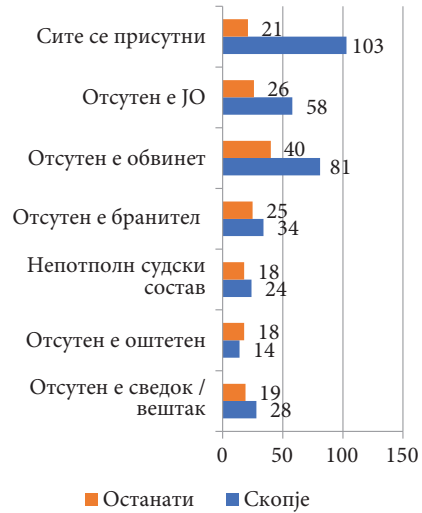
Графикон бр.7
(статистика на одложени расправи во кривични предмети-кривично полнолетни, во 4-те апелациони подрачја)

Кога станува збор за причините за одлагање, а кои се поврзани со отсуството на лица во постапката, највпечатливо е отсуството на обвинети во постапките, но не е за потценување ниту отсуството на претставниците од јавното обвинителство. Графичкиот приказ бр.8 упатува токму на застапеноста на отсуства кај конкретни лица во постапката. Процентуалниот сооднос на овој статистички податок вели дека отсуството на обвинетите лица во постапката е евидентирано во 33% од случаите, отсуството на Јавниот обвинител во 17%, отсуството на сведоци во постапката во 17%, непотполниот судечки совет бил пресуден за одлагање на расправата во 14% од случаите, а отсуство на вешто лице е евидентирано во 6% од случаите. Следниот графикон, бр.9, претставува компаративен приказ на отсуствата на лицата во постапките во ОКС Скопје и останатите судови во државава, од што е неизбежно да се заклучи дека и овие бројки ја следат аналогијата на вкупната статистичка обработка, имајќи предвид дека 77% од набљудуваните расправи се следени во Основниот кривичен суд во Скопје.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирианиот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.8

Графикон бр.9

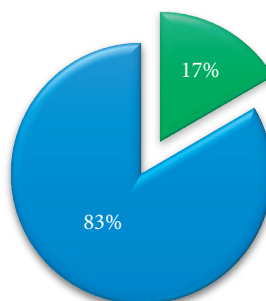
Она што особено го задржува вниманието во последниве 2 години, независно од тоа дали се работи за предмет од областа на организирианиот криминал и корупција или пак за кој било друг кривичен предмет е тоа што сè почесто се евидентира и непотполн судечки совет на расправите. Имено, во 2019 година година, во 42 расправи е евидентиран непотполн судечки совет, од што во 24 од случаите се работи за совет во ОКС Скопје, а во 18 во останатите судови во државата. Во доминантен дел од случаите кога станува збор за ова прашање, а истото е лоцирано во ОКС Скопје во Одделението за организиран криминал и корупција, особено, се работи за предмети во кои претседателите на советот и судиите кои се членови на советот се судии кои постапуваат во исти предмети. Односно, истите се јавуваат наизменично во еден предмет како претседател на совет, а во друг како член на совет, па во услови на често насрочување на предметите, некогаш и повеќекратно во рамки на една работна недела, истите не се во можност да постигнат и да бидат присутни на сите закажани судења. Само во рамките на Одделението за организиран криминал и корупција при ОКС Скопје, во изминатата година се евидентирани 12 случаи каде како основна причина за одлагање на судските расправи е токму непотполниот судечки совет.

Со цел да се санираат евентуалните штети од ваквото преклопување на членовите на советите, но и оправданите отсуства поради здравствени или кои било други субјективни причини кај овие лица и, воопшто, спреченоста за постапување од која било дополнителна причина на некој член на советот во рамките на конкретен предмет, ЗКП во чл.349 ја предвидува можноста за ангажирање, односно назначување дополнителни судии и судии поротници. Поточно, доколку постои веројатност дека главната расправа би траела подолго, претседателот на советот може да побара од претседателот на судот да определи еден или двајца судии, односно судии поротници, да присуствуваат на главната расправа, како би можеле да ги заменат членовите на советот во случај на нивна спреченост. Ова од причина што претседателот на советот, судиите членови на советот и судиите поротници мораат непрекинато да присуствуваат на главната расправа, па доколку настане некоја од погоре наведените околности при што одреден судија или судија поротник не може понатаму да учествува во работата на советот, истиот би бил

заменет со соодветниот дополнителен член на советот. Законот предвидува „Дополнителните членови на советот присуствуваат и ја следат главната расправа, но не учествуваат во истата и немаат права на членови на советот сè додека не се јави потреба да стапат на местото на судија или судија поротник кој е спречен понатаму да присуствува на главната расправа, по што тие учествуваат на истата со сите права на член на советот“.. Оваа можност е во насока на одредбите за непосредно изведување на доказите, кое нешто е императив во кривичната постапка, но и континуитет на главната расправа.

Во ОКС Скопје, во Одделението за организиран криминал и корупција, досега во два наврати е забележана позитивна пракса за користење на овој механизам- обезбедување на т.н. „резервни“ судии и судии поротници. Се работи за предметите „Тарифа“ и „Титаник“ иницирани од страна на Специјалното јавно обвинителство, а каде претседателите на советите имаат побарано и добиено одобрение за вклучување дополнителни лица согласно чл.349 од ЗКП.

Иако една од причините за одлагање на рочиштата е токму отсуството на обвинетите во постапките, ЗКП дава можност, се разбира доколку се исполнети условите, судот да суди и во отсуство на обвинетиот. Па така, од вкупниот број на набљудувани расправи за 2019 година, набљудувачите нотирале дека во 17% од предметите судот постапувал, односно судел, во отсуство на обвинетиот.

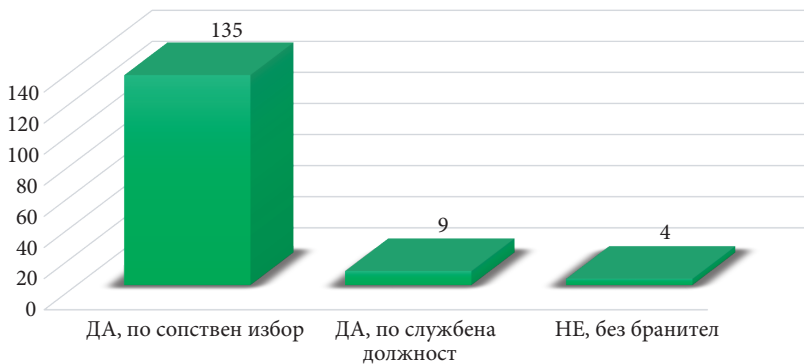
Графикон бр.10

ПРАВО НА БРАНИТЕЛ

Едно од основните права на обвинетите лица во постапките е правото на бранител. Процесниот закон кој се применува при кривичен прогон на осомничени сторители на кривични дела предвидува дека секое лице кое е осомничено или обвинето за кривично дело има право на бранител во текот на целата кривична постапка против него. Ова право на обвинетите се протега низ целата постапка, од првото испитување на обвинетиот па сè до правосилното завршување на постапката, со тоа што законот остава можност во одредени специфични случаи ова право да биде зацврстено до степен што, доколку лицето нема сопствен бранител, судот по службена должност на истото да му назначи.

Имајќи ги предвид околностите под кои се сторени делата што тематски беа предмет на мониторинг изминатата година, нивната комплексност, а со тоа и можноста за соочување со високи предвидени казни за овој вид на дела, од прибраните податоци можеме да дојдеме до заклучок дека, во најголем процент, обвинетите во постапките имале сопствен бранител. Во сосема незначителен дел од постапките, на обвинетите им се поставени бранители по службена должност, додека пак само во 4 случаи обвинетите биле без бранител на главната расправа.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организириот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.11

МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО НА ОБВИНЕТИОТ

Податоците за примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетите се неизоставен дел од анализата бидејќи преку нивната адекватна и неселективна примена во голема мерка може да се влијае врз оценката на степенот на правичност на една кривична постапка. Согласно минатогодишните практики и оваа година предмет на мониторинг од страна на нашите набљудувачи беше фреквенцијата на сите мерки за обезбедување присуство согласно членот 144 од ЗКП, со посебен фокус на најтешката мерка за обезбедување присуство – притворот со која мерка најмногу и се задира во правото на слобода на обвинетите лица во текот на кривичната постапка. Во таа насока, покрај бројот на применетите мерки и начинот на нивната примена, се детектираат и причините за нивната примена, како и критички се разгледува соодветната доказна основаност на одлуките на судиите за примена на овие мерки.

Анализирајќи ги податоците од набљудуваните предмети за примена на мерките за обезбедување присуство на обвинетите лица во корелација со минатата година, може да констатираме дека, оваа година, Коалицијата има набљудувано за 1/3 помал број рочишта и кривични предмети, односно вкупно биле набљудувани 328 рочишта во 191 предмет, за разлика од минатата година кога беа набљудувани 415 рочишта во 300 предмети³. Притоа, од овие 191 предмет притворот бил применет за 12 обвинети лица во 9 предмети. Вака добиените бројки, доколку се споредат со минатата година од 29 обвинети во 29 притворски предмети, го генерираат заклучокот за сериозен пад на бројката на обвинети притворени лица од случајно одбраните предмети што биле предмет на мониторинг. Имено, простата корелација говори за пад на набљудувани притворски предмети за малку повеќе од 50% од предметите и за скоро 60% од притворените обвинети лица.

Сепак, дека не станува збор за така сериозен пад на притворските предмети во однос на минатата година, потврдува компаративниот пристап во однос на вкупниот број набљудувани предмети во текот на минатата година со бројот од оваа година, па така, за разлика од минатата година кога притворот бил определен во 6,7% од набљудуваните рочишта, оваа година имаме

3 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018-та година, Мисија на ОБСЕ во Скопје, 2019 година.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

примена на мерката притвор во 4,7% од набљудуваните рочишта. Конечно, вистинскиот број или процент на притворени лица се добива доколку се спореди бројот на притворени лица во однос на вкупниот број на обвинети лица во сите набљудувани предмети. Па така, за разлика од минатата година, кога процентот на притворени обвинети лица во однос на вкупниот број на обвинети лица во сите кривични предмети изнесувал 4,7%, т.е. од 611 обвинети лица притворени биле само 29 лица, оваа година овој процент изнесува 8,1%, односно притворени биле само 12 од вкупно 148 обвинети лица во предмети поврзани со корупција и организиран криминал.

Овие податоци, всушност, го генерираат заклучокот дека оваа година имаме благо зголемување на примената на мерката притвор во однос на минатата година. Но, сепак, оваа бројка не би требало да ја толкуваме со загриженост поради две причини.

Првата причина е дека споредено со минатата година не можеме да заклучиме дека имаме драстичен пораст на примената на мерката притвор, бидејќи и со овој процент на притворени лица во однос на вкупниот број на обвинети лица, македонскиот систем на кривично право е дури на долната граница во рамки на европските стандарди каде процентот на притворени лица во однос на сите обвинети лица е под 10%⁴.

Вториот аргумент кој е и позначен од првиот и со кој директно се објаснува порастот на примената на мерката притвор е анализата на видот на кривичните дела за кои што се врши набљудувањето и анализата на Коалицијата. Имено, за разлика од минатата година кога предмет на анализата беа сите кривични дела што се водат пред основите судови во Република Северна Македонија без оглед на видот на кривичното дело, оваа година анализата е фокусирана само на предметите на организиран криминал и корупција. Согласно ова, односно имајќи го предвид типот на криминалитет со кој се занимава овогодинашната анализа, сосема е оправдан порастот на процентот на притворени обвинети лица. Од друга страна, пак, дека не станува збор за проблематични цифри, односно, дека станува збор за точни податоци од случајниот избор на предмети, кои што во голема мерка би можеле да ја отсликаат и вистинската состојба што е присутна во судовите низ државата говори и фактот дека овој процент од 8,1% во предметите поврзани со корупција и организиран криминал следени во 2019 година во однос на 4,7% во предмети по разни кривични основи следени во 2018 година не би можело да се толкува како некој осетен или значителен вкупен пораст (види графикон бр.12).

4 Види: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> или кај: van Kalmthout, A.M., Knapen, M.M. and Morgenstern, C., ed. Pre-trial Detention in the European Union, WLP, 2009, стр. 55-56.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

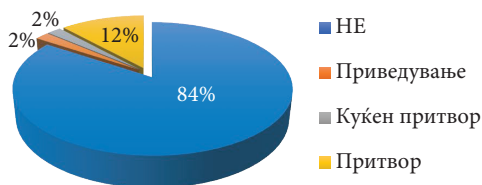
Графикон бр.12

(Мерки за обезбедување присуство и кривични дела за кои се определени)

Според овие податоци може да заклучиме дека најмногу мерки за обезбедување присуство биле определени за кривичното дело од членот 215 од КЗ – Неовластено производство, пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, па по две за кривичните дела од член 353 од КЗ - Злоупотреба на службена должност и овластување и од чл. 396 од КЗ – Насилство и по еден обвинет во притвор за сторените кривични дела од чл. 418-а од КЗ - Трговија со луѓе, 418-б од КЗ – Криумчарење мигранти и 418-г од КЗ – Трговија со дете. Имајќи ги предвид кривичните дела, не можеме да ја коментираме строгоста и/или оправданоста на судот само во однос на видот на кривичните дела, бидејќи во овие случаи станува збор за сериозен криминал за кој, во зависност од личните карактеристики на сторителите, примената на построгите мерки за обезбедување присуство е, најчесто, оправдана.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Сериозен пад од евидентираните податоци од набљудуваните рочишта може да се констатира во однос на примената на полесните мерки за обезбедување присуство на обвинетиот. Па така, за разлика од минатата година кога овие мерки биле определени во 31 предмет, оваа година овие мерки биле определени само во 12 предмети (види графикон бр.13).

Графикон бр.13
(Мерки за обезбедување присуство)

Дотолку повеќе што, оваа година, од полесните мерки за обезбедување присуство, мерките на претпазливост биле определени само за 22 лица од кои за 9 лица била применета обврската на обвинетиот да се јавува повремено на определено службено лице или кај надлежен државен орган, а за 13 лица била определена мерката привремено одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забрана за нејзино издавање. Конечно, за двајца обвинети во два предмети бил определен куќниот притвор. Гаранцијата, за жал, оваа година не била забележана во ниту еден од случајно одбраните набљудувани предмети. Преку овие податоци за примената на полесните мерки за обезбедување присуство на обвинетиот, всушност, сме поблиску до предминатогодишните⁵ бројки за примената на полесните мерки за обезбедување присуство на обвинетите лица во текот на кривичната постапка (види графикон бр.14).

Графикон бр.14
(Мерки на претпазливост)

Имајќи ги предвид само податоците за примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетите лица согласно податоците од набљудуваните предмети, може да констатираме дека нашите судови во голема мерка го почитуваат правото на слобода на обвинетите лица, односно во голема мерка ја почитувале нивната пресумпција на невиност во однос на примена на мерките со кои сериозно се нарушува нивното уставно загарантирано право на слобода⁶. Со ова, може да го повториме минатогодишното задоволство од рестриktivноста кај судот при примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетиот, односно може да се констатира дека нашите судови во предметите на организиран криминал и корупција во целост го почитуваат правото на слобода на обвинетите.

5 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Мисија на ОБСЕ во Скопје, 2018 година.

6 Види: Josipović Ivo, Uhićenje i pritvor, Targa, Zagreb, 1998, стр. 38-40, како и Tombs Jacqueline and Jagger Elizabeth, Denying Responsibility, Sentencers' Accounts of their Decisions to Imprison, British Journal of Criminology, 2006, (803-821), стр. 810.

Сепак, ваквото гледање на овие мерки е, во определена насока, еднострано бидејќи преку ова толкување не се зема предвид целта за постоењето на овие мерки, односно преку фаворизирањето на правото на обвинетиот на слобода го занемаруваме правото на ефикасно судење и ефикасно постапување. Односно, доколку се земе предвид високиот процент на одложени рочишта поради отсуство на обвинетиот, се чини дека ефикасноста на системот на казнена правда во нашите случаи не може да се потпре на примена на мерките за обезбедување присуство. Поинаку кажано, може да констатираме, за жал, дека судиите, неретко, премногу лесно ги одлагаат судските рочишта од кои отсуствува обвинетиот и при оценката за причините за отсуството на обвинетиот, често пати, се чини дека имаат можеби и преголемо разбирање за состојбата на обвинетиот, а притоа не применуваат построги мерки за обезбедување на неговото присуство. Токму затоа, сметаме дека високиот процент на одложени рочишта во определена мерка може да се намали и преку почестата примена на полесните мерки за обезбедување присуство на обвинетиот, преку чија соодветна комбинација може да се создаде соодветен квалитет и квантитет на присилба на обвинетиот за неговото редовно присуство во текот на судските рочишта, без притоа примената на мерките за обезбедување присуство на обвинетиот да добијат пунитивен карактер.

Друг заклучок е дека судиите немаат доволно средства и процесни алатки преку кои би можеле да проверат дали навистина обвинетиот е оправдано отсутен или само го шиканира судот, врз основа на што и судиите би можеле да ја базираат и нивната одлука за почесто применување на мерките за обезбедување присуство на обвинетите во текот на кривичните постапки. Токму затоа, сметаме дека е потребно да се реактуелизира минатогодишниот заклучок за законски измени преку кои во системот на казнена правда би се вовела посебна служба која на судиите би им ги сервирала овие податоци за профилот на обвинетото лице. Еден од начините за постигнување на оваа препорака е промена и унапредување на Законот за пробација, каде на пробациските службеници би им ги дале овие овластувања за помош на судиите, кои што по својата суштина се блиски до сегашните овластувања на пробациските службеници за изработка на проценките за ризик на осудените и обвинетите лица согласно член 11 од Законот за пробација⁷. Се разбира, овие законски измени нужно би изискувале и значително зголемување на човечките и материјални капацитети на пробациската служба, за која со задоволство може да констатираме дека полека започнува да ја врши својата законска надлежност и функција.

Слични аргументи во насока на постоење посебна служба за помош на судиите во креирањето на социјалниот профил на обвинетиот сметаме дека се упатни и во врска со определувањето и примената на мерката куќен притвор која, за жал, оваа година бележи пад во однос на минатогодишните 14 мерки, на само 2 детектирани. Притоа, сепак, сметаме дека е за поздравување фактот дека во барем 2 случаи судот нашол сили да ја примени оваа полесна мерка за разлика од 2017-та година, кога оваа мерка не беше определена ниту еднаш⁸. Во таа насока, сметаме дека е потребно да се реактуелизира минатогодишниот заклучок во однос на правилната примена на мерката куќен притвор и негово ограничување само на определени категории на лица.

Оваа година можеме да бидеме задоволни што овој проблем е соодветно адресиран во измените и дополнувањата на ЗКП, кои се во завршна фаза и истите се во Собраниска процедура. Но, за жал, сè уште не се донесени од страна на Собранието на Република Северна

⁷ Службен весник на РМ бр. 226/2015.

⁸ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., *Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година*, Мисија на ОБСЕ во Скопје. 2018 година

Македонија. Во однос на ова, може да констатираме дека во предложените законски измени на ЗКП, во целост се прифатени и препораките на Коалицијата во однос на лимитирање на примената на куќниот притвор само за старите и изнемоштени лица, бремени жени и хронично болни обвинети лица⁹, а имајќи ги предвид спецификите на санкцијата куќен затвор во КЗ.

Сепак, за жал, сè уште немаме соодветна интервенција во одредбите на Законот за пробација и во ЗКП, каде соодветно би се пропишале одредби за унапредување на примената на мерката куќен притвор со електронски надзор преку кој би можело, евентуално, да се зголеми и подобри примената на оваа мерка. Имајќи го предвид сличниот начин на примена на овие две различни мерки, сметаме дека мерките за обезбедување присуство куќен притвор и куќен притвор со електронски надзор би требало да се вметнат под надлежноста на пробациските службеници со што судовите би можеле да бидат сигурни во доверливоста и целисходноста на примената на овие мерки.¹⁰

Токму сличноста во практичната примена на полесните мерки за обезбедување присуство и на алтернативните санкции од страна на органите на прогонот, како и нивото на професионална подготовка кај пробациските службеници, нè води кон заклучокот дека, во услови на постоење на една силна пробациска служба со проширени овластувања за помош на судот во насока на социо-економско профилирање на обвинетиот во текот на кривичната постапка, полесните мерки би можеле почесто да се применуваат во однос на притворот, а би можело и да се направи посоодветна и поефикасна комбинација од полесните мерки преку чија примена и присуството на обвинетиот во текот на кривичната постапка не би било доведено под знак прашалник¹¹.

18

Во однос на ограничената примена или не примена на мерката гаранција, пак, може да се постават повеќе аргументи, од кој првиот е веќе широко елаборираниот проблем со достапноста на податоците за имотот на обвинетиот, како и проблемот со комплексната сопственичка структура на имотот што обвинетите го депонираат како гаранција дека би присуствувале во текот на рочиштата од судењето. Дотолку повеќе, сметаме дека кога судот би имал доволно и соодветни податоци за вистинската имотна состојба на обвинетите, честопати би се задоволувал и со пониски суми за гаранција, кои во определени случаи и би биле полесни да се ефектуираат во услови на неоправдано отсуство на обвинетите од судењата. На овој начин, доколку судот пред себе при одлучувањето би имал целосен увид во финансискиот и личен профил на обвинетиот, би можел самостојно и најсоодветно да ја определи висината на гаранцијата. Со ова би се одбегнала практиката кога обвинетите во предлогот за определување гаранција предлагаат до судот честопати и преголем имот, но имот кој е тешко пренослив или имот кој тешко се ефектуира во услови на бегство на обвинетиот со што, фактички, истиот тој имот не претставува никаква гаранција за судот дека обвинетиот редовно би се јавувал во текот

9 Ibid

10 Види: Hucklesby Anthea and Marshall Emma, Tackling Offending on Bail, The Howard Journal, Vol. 39, No.2, May, 2000, стр. 150-170, или Misoski B., Can Law on Probation Improve the Implementation of the Measures for Providing the Defendant's Presence in the Criminal Trials in the Republic of North Macedonia?, EU AND MEMBER STATES – LEGAL AND ECONOMIC ISSUES Vol 3 (2019). <https://hrcaak.srce.hr/ojs/index.php/ecljc/index>

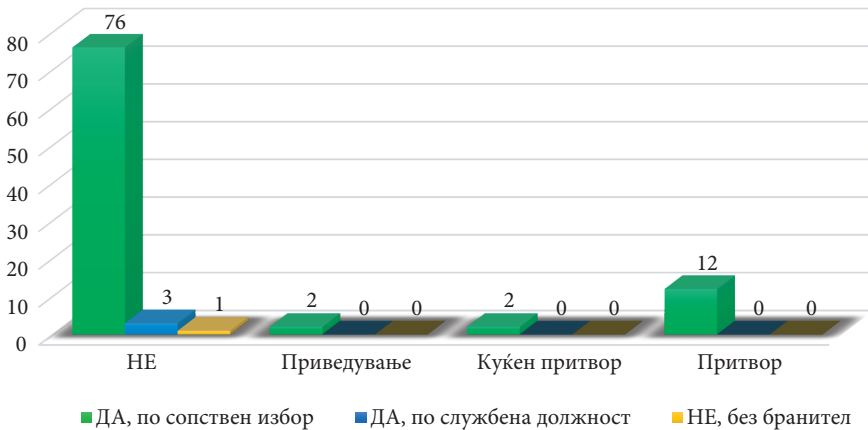
11 За ова во домашни услови може да посведочи и судската практика во случајот Империја, кога еден од обвинетите се жали дека примената на мерката на претпазливост Привремено одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забрана за нејзино издавање, претставува преголемо ограничување на неговата слобода и бара замена со гаранција. Што само говори во полза на заклучокот дека доколку овие мерки се соодветно дозирани и планирани, во значително поголема мерка може да го гарантираат присуството на обвинетиот во текот на кривичната постапка, одошто примената на најстрогата мерка, барем според дефинициите, мерката притвор.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организириониот криминал и корупција во 2019 година

на сите рочишта од главната расправа. Ова од едноставна причина што во случај на бегство на обвинетиот депонириониот имот со вака комплексна сопственичка структура ниту судот, а ниту државните институции не би биле во можност да го ефектуираат или да го ликвидираат со што и вистински би ја реализирале заканата во случај на пропаѓање на гаранцијата. Токму затоа, сметаме дека за надминување на сегашната енигма кај домашните судови во примената на гаранцијата, би помогнало воведувањето на посебната надлежност за специфично профилирање на социјалните и финансиските карактеристики на обвинетото лице преку воведување посебни служби било во рамките на јавното обвинителство или во рамките на пробациските служби¹².

Дополнителен аргумент во однос на (не)примената на гаранцијата е и фактот дека оваа мерка, за жал, се уште се перцепира како заменска мерка во однос на притворот, па гаранцијата честопати се предлага како замена за првично определениот притвор во текот на истрагата. Во таа насока, оваа практика сметаме дека на некој начин влијае демотивирачки кај судот за примена на гаранцијата во текот на набљудуваните главни расправи, во поглед на фактот дека по предлогот за нејзино определување судот еднаш веќе се произнел, а притоа од првичниот предлог до повторениот предлог нема поголема промена на фактичките околности ниту кај обвинетиот, ниту во фактите, а ниту кај неговата имотна состојба.

Во поглед на ефикасната правна помош од страна на бранителот на обвинетиот, со задоволство може да констатираме дека оваа година, обвинетиот што бил во притвор во сите случаи имал свој бранител. Од друга страна, во ниту еден случај ниту еден притворен обвинет немал бранител по службена должност што е, на некој начин, и за очекување имајќи го предвид профилот на обвинетите лица во набљудуваните предмети од областа на организириониот криминал и корупција (види графикон бр.15).

Графикон бр.15
(Присуство на бранител и притвор)

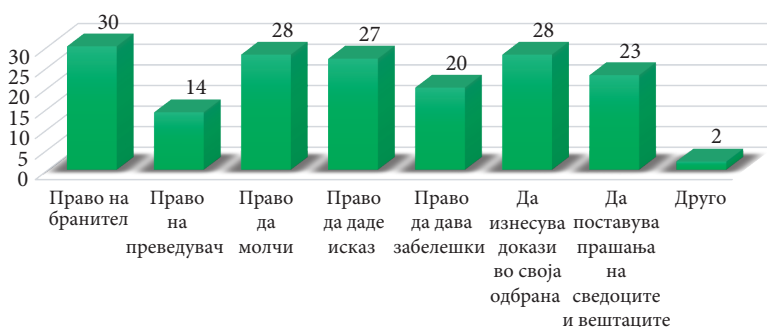
12 Види ја надлежноста на Пробациските служби, на пример, во Холандија или Франција види во: van Kalmthout, A.M., Durnescu, I., Probation in Europe, стр. 23-30; или во САД Federal Pretrial Risk Assessment Instrument, User's Guide, Office for Probation and Pretrial Services, 2016. Достапно на: <https://www.ncjrs.gov/> или Cesaro Gianluca, "Probation officers are key actors in reforming pre-trial detention and ensuring effective cross-border justice in the EU", достапно на: <http://cep-probation.org/probation-officers-are-key-actors-in-reforming-pre-trial-detention-and-ensuring-effective-cross-border-justice-in-the-eu/>

ПОУКИ ЗА ПРАВАТА

Својството на обвинето лице во постапката само по себе е во голема мера специфично, особено ако се земе предвид фактот дека во кривичните постапки лицето против кое се води постапката е соочено со ограничување на неговата слобода. Со цел да се заштити обвинетото лице од арбитрарното постапување на државните органи во која било фаза од постапката, државата гарантира одредени процесни права и доколку тие не се обезбедат, може да биде повредено загарантираното право на фер и правично судење.

Основите на процесните гаранции во постапката се поставуваат во фазата кога обвинетото лице се запознава со содржината на обвинението и квалификацијата на делото кое му се става на товар. При следењето на постапките, набљудувачите увиделе дека во 15% од случаите (од кои половината се во ОКС Скопје, а останатата половина во ОС Куманово), обвинетите лица не биле воопшто прашани од страна на судот дали разбираат за што се обвинети.

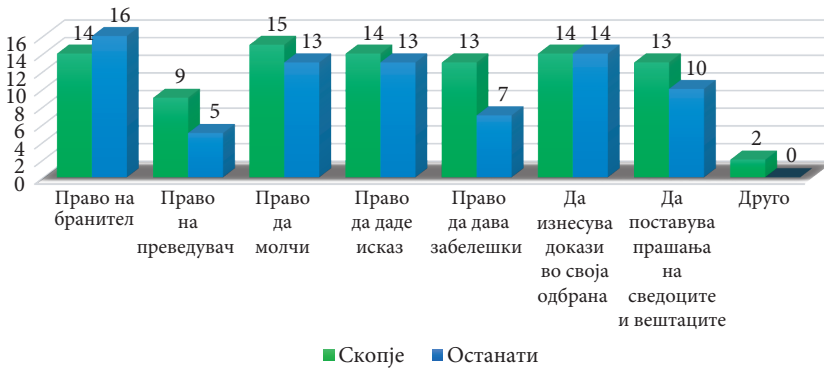
Обвинетото лице ужива заштита до степен во кој со закон се предвидува дека доколку судот постапи спротивно на одредбите кои предвидуваат задолжителна поука за правата, исказот на обвинетиот не може да се користи во текот на судската постапка. Ова е и причината зошто и оваа година, предмет на анализа беа токму поуките за правата. Па така, при обработка и анализа на податоците кои беа собрани од страна на набљудувачите, утврдивме (графикон бр.16) дека најчесто застапените права за кои се поучува обвинетиот се, всушност, правото на бранител, правото на изнесување докази и правото на молчење, за разлика од минатогодишните податоци, кои упатуваа на тоа дека најчесто посочени права се правото на давање исказ, правото на изнесување докази во своја одбрана, како и правото на молчење, а веднаш потоа и правото на забелешки, односно бранител. Она што е идентично со податоците од 2018 година е поуката за правото на преведувач кое, очигледно, се користи рестриктивно без оглед дали станува збор за предмети од областа на организираниот криминал и корупција или пак кривично-полнолетни предмети.

Графикон бр.16
(Поуки за правата)

Имајќи предвид колкав голем број предмети се следени во ОКС Скопје, а колку во останатите градови, поуките за правата го имаат сличниот сооднос, со тоа што правото на преведувач и правото за давање забелешки, во останатите судови во државата, се најмалку поучувани права (види графикон бр.17).

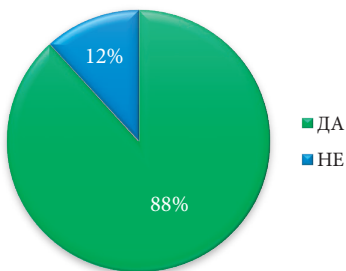
АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирианиот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.17

(Поуки за правата во ОКС Скопје наспроти останати основни судови)

Во коментарот на ЗКП се предвидува дека „Секоја поука која е наведена во ст.1 од член 206 на ЗКП треба да му биде поединечно кажана и на обвинетиот треба да му се даде можност да се произнесе поединечно за секое право од ст.1 од овој член¹³.“ Доколку ова толкување на авторите беше прифатено од судиите кои го имплементираат законот, графиконот бр.16 односно 17, ќе ги имаше исполнето сите категории на права кои се предвидени во целосен 100 процентен износ, но со оглед дека тоа не е случај, останува ова прашање да се адресира до практичарите со цел подобрување на состојбите по однос на поуките за правата. Меѓутоа, правата на обвинетите не подразбираат само набројување, туку истите да бидат објаснети на разбирлив начин за обвинетиот. Ова е уште една состојба во која можеби е потребна интервенција при примената на законот, од причина што во 12% од случаите, набљудувачите евидентирале дека правата на обвинетите не се соодветно објаснети. Односно, истите не се објаснети на доволно разбирлив начин за обвинетиот (графикон бр.18). Гледано по судови, оваа негативна пракса е евидентирана во Основните судови во Битола и Струга и во само еден случај во ОКС Скопје.

Графикон бр.18

Графикон бр.19

Иако во делот на објаснувањето на правата на за обвинетиот разбирлив јазик се бележи подобрување на состојбата во однос на минатата година, споредбено со предметите кои се однесуваат на кривично- полнолетни лица, во делот на начинот на објаснување на правата

13 Калајџиев Г., Лажетиг Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 година.

бележиме назадумање. Имено, во 2017 година, процентот на објаснување на правата на разбирлив јазик за обвинетиот бил 93%, во 2018 година овој процент опаѓа на 75%, за во 2019 година повторно да бележиме нагорна линија, тренд на зголемување односно 88%. Во продлабочувањето на ова прашање, во смисла колкав е опсегот на објаснување, се среќаваме со голем процент на расправи во кои судијата само ги набројал правата (85%), а во минимален дел (3%) правата воопшто не биле ни објаснети. Оваа негативна статистика се однесува на Основниот суд во Битола каде не само што се бележи поголем број расправи каде се само наброени правата, туку и расправи каде воопшто не се ниту објаснети.

ПРИМЕНА НА ПРИЗНАНИЕТО ЗА ВИНА

Постапката за признание на вина во текот на главната расправа претставува неизоставен елемент на анализите на Коалицијата за правично судење преку кои се анализира правичноста на набљудуваните постапки¹⁴. Спецификите на кривичните постапки во кои обвинетиот има дадено признание за вина се интересни за анализа и од теоретски и од практичен аспект. Степенот на почитување на процесните права на обвинетиот во корелација со самостојното откажување на обвинетиот од дел од процесните гаранции за фер судење, а со тоа и влијанието на вака скратената постапка гледана низ призма на процесната економија и заштеда на судските ресурси и влијанието на овие процесни дејствија, имаат особено влијание врз целокупната перцепција на јавноста за правичноста на кривичната постапка. Дотолку повеќе што влијанието на признание за вина на обвинетиот врз останатите процесни дејствија што се преземаат во текот на кривичната постапка, а првенствено врз доказите и степенот на докажување, е непосредно поврзан и со степенот на ефикасност на казнената правда.

Во набљудуваните предмети од оваа година, нашите набљудувачи евидентирале само 7 дадени признанија на вина на обвинетите. Овој податок говори за фактот дека признание на вина во текот на главната расправа станува реткост кај набљудуваните предмети. Имено, за разлика од 40-те признанија забележани во 2017-та¹⁵ и 26-те во 2018-та¹⁶, оваа година, за жал, нашите набљудувачи биле сведоци на само 7 признанија на вина на обвинетите во текот на главната расправа. Ваквиот експоненцијален пад на признанијата на вина на обвинетите во текот на главната расправа најавуваат можен системски проблем во однос на примената на овој институт во кривичната постапка.

14 Постапка која е препознаена во повеќе законодавства низ светот, како и од страна на Советот на Европа низ препораката Recommendation No. (87) 18, of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of the Criminal Justice. Види и: Бужаровска Г., Мисоски Б., Plea Bargaining under the CPC of the Republic of Macedonia, во Simplified Forms of Procedures in Criminal Matters – Regional Criminal Procedure Legislation and Experiences in Application, Ivan Jovanovic and Mirosljub Stanisavljevic eds., OSCE Mission to Serbia, 2013.

15 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Мисија на ОБСЕ во Скопје. 2018 година

16 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година, Мисија на ОБСЕ во Скопје. 2019 г.

Број на признанија на вина по кривично дело

Графикон бр.20

Имено, и покрај евидентираните негативни предуслови за пад на бројот на дадените признанија на вина на обвинетите во текот на главната расправа како, на пример, укинувањето на предвидливоста на кривичната санкција што беше протолкувано како посакуван епилог со укинувањето на нашироко критикуваниот¹⁷ и неграмотно срочениот Закон за утврдување на видот и одмерување на висината на кривичните санкции, се чини дека ваквата практика на некористење на признанието за вина на обвинетиот во текот на судските постапки добива проблематични димензии. Па така, се чини дека за некористење на овој институт може да бидат посочени две причини.

Првенствено, едната причина за некористење на признанието на фина како ефикасен и брз начин за окончување на кривичната постапка е евидентна во благата казнена политика, што значи дека, по завршувањето на редовната казнена постапка, обвинетите најчесто би ја добиле или истата или полесната казнена санкција одошто во случаите кога би се согласиле да ја признаат вината. Токму затоа и сметаме дека е упатно да се изготви определено Упатство за судиите и за странките во кривичната постапка, преку кое предложената санкција и нејзиното намалување во однос на конкретното кривично дело би станале евидентни во услови на признание на вина на обвинетиот. Сепак, сметаме дека ова Упатство би требало да нема задолжителна сила, да биде само инструктивно и да биде изготвено согласно вистински, објективно мерливи и статистички и правични критериуми¹⁸. Со други зборови, дијаметрално спротивно од претходниот и, за среќа, ставен вон сила, Закон за утврдување на видот и

17 Види: Каневчев М., За некои (контроверзни) решенија од Законот за определување на видот и одмерување на висината на казната, МРКПК, год. 24, бр. 1, 2017, достапен на: <http://maclc.mk/Upload/Documents/Methodija%20Kanevchev%20202.pdf> или Тупанчески Н., Деаноска Трендафилова А., Една година од примената на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната – проблеми и предизвици, МРКПК, год. 24, бр. 1, 2017, достапен на: <http://maclc.mk/Upload/Documents/Tupanceski,%20Deanoska.pdf>

18 Согласно начинот на изготвување на Федералните упатства за казнување од САД види Груевска Дракулевски А., Мисоски Б., Компаративна анализа на механизмите на упатства за одмерување казна: Упатството за одмерување казни во САД, МРКПК, год. 21, бр. 1, 2014, достапно на: <http://maclc.mk/Upload/Documents/06.pdf>. Притоа апелираме и да се внимава да не повтори грешката што беше направена со Правилникот за одмерување на казната донесен од ВСМ кој што исто така беше еден интересен момент во македонската понова правна историја. Види: Лажетик Бужаровска Г., Невоедначената казнена политика и нејзиното влијание врз спогодувањето за кривична санкција според Законот за кривичната постапка, МРКПК, год. 21, бр. 1, 2014, достапно на: <http://maclc.mk/Upload/Documents/03.pdf>

одмерување на висината на кривичните санкции. Извесноста на санкцијата по вид и висина е можно да се постигне и преку користење на АКМИС системот, на тој начин што од него би се генерирале просечните санкции за сличните кривични дела, но имајќи го предвид степенот на квалитет во кој се наоѓа овој систем, сметаме дека ваквиот начин на утврдување просечни санкции би бил извесен само по спроведена темелна реформа и унапредување на АКМИС системот и по негова правилна примена во тек на неколку години, а со цел добивање релевантни статистички показатели од предметите што се внесени во овој систем¹⁹.

Втората причина за некористење на постапката за признание на вина на обвинетиот во текот на кривичната постапка може да се лоцира и во долготрајноста на кривичните постапки и во неизвесноста од казнување по спроведените кривични постапки за што, во последно време, сè почесто сме сведоци. Имено, поради честите одлагања на судските рочишта, неретко и по вина на обвинетите и нивните бранители²⁰ кои наоѓаат процесни можности за одолговлекување на кривичната постапка дури и до истек на роковите за застареност на гонење, се чини дека понекогаш е навистина депласирано да се очекува обвинетите да сакаат кривичната постапка што се води против нив да заврши само на едно рочиште и во еден релативно краток и брз временски интервал.

Дополнителен аргумент на ова тврдење и фактот дека од 7 признанија на вина во текот на главната расправа, 5 се дадени за полесни дела за кои се води скратена постапка, додека само 2 се дадени за кривични дела за кои е предвидена казна затвор од над 5 години и за кои се води редовна кривична постапка. Ова значи дека обвинетите не се подготвени веднаш да признаат вина за посложените и потешките кривични дела, туку доколку и се решат за признание, тоа се дава најчесто за полесните кривични дела за кои се спроведува скратената постапка.

Во таа насока, сметаме дека е нужно да се зголеми ефикасноста на судот во постапувањето, а со тоа и да се зголеми извесноста за правосилен епилог на кривичните постапки, како основ за зголемување на бројот на признанија на вина на обвинетите во текот на кривичните постапки.

Дополнителен аргумент во поглед на падот на бројот на дадени признанија за вина понекогаш може да се лоцира и кај доказната страна на обвинителните акти. Имено, првенствено имајќи го предвид сложениот карактер на кривичните дела што беа предмет на набљудување и анализа оваа година, како и фактот што во овие случаи неретко се работи за обвинети со силни општествени конекции преку кои понекогаш во текот на кривичната постапка калкулираат и со можноста од влијание врз определени докази, првенствено врз сведоците, во определена нивна полза, во услови на долготрајни судски процеси се чини дека сведоците и тоа како имаат тренд да го променат своето мислење токму поради стравот од неизвесноста од кривичната постапка. За волја на вистината, сегашната поставеност на системот на кривичната постапка, кога овие докази само се прибираат во текот на истрагата, а се изведуваат само во текот на главната расправа, или изјавите на сведоците во текот на истрагата само се нотираат на записник, а поретко и се снимаат кај јавниот обвинител, со што потоа и имаат ограничена употреба во ваква форма во текот на главната расправа, има големо влијание врз сведоците и

19 На овој начин би се следеле искуствата на судовите во Англија, за повеќе види: M. McConville, "Plea Bargaining: Ethics and Politics", *Journal of Law and Society*, Vol. 25, no. 4, 1998, стр. 570 и др; или Sprack John, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, Oxford University Press, 10-th Edition 2005, стр. 92.

20 Во таа насока види ги последните податоци од Основниот кривичен суд за застарувањето на предметот попознат по називот „ГНТ“.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

нивната волја за сведочење во текот на судењата. Токму затоа, сметаме дека, особено во овие случаи, би требало судиите да ја имаат предвид примената на одредбите од ЗКП во насока на концентрација на судските рочишта и вклучување на судските роковници на сите субјекти во кривичните постапки на начин што би овозможил концентрација на судските рочишта, а не нивно закажување со фреквенција од едно до две рочишта на месечно ниво.

Од друга страна, пак, анализирајќи ја правичноста и законитоста на постапката при дадените признанија за вина не може да констатираме големи процесни злоупотреби поради кои овој институт не би се применувал или би имал толку драстичен пад.

Имено, ако се земаат предвид податоците од нашите набљудувачи од набљудуваните рочишта на кои било дадено признание може да заклучиме дека во 6 од 7 случаи судот постапил соодветно на одредбите од ЗКП, соодветно ги почитувал правата на обвинетиот со јасна поука за видот на обвинението што му е ставено на товар на обвинетиот, како и за последиците од даденото признание, но и давање на соодветен професионален напор за оценка дали признанието е дадено свесно и доброволно (види графикон бр.21).

Графикон бр.21
(Дадени признанија на вина)

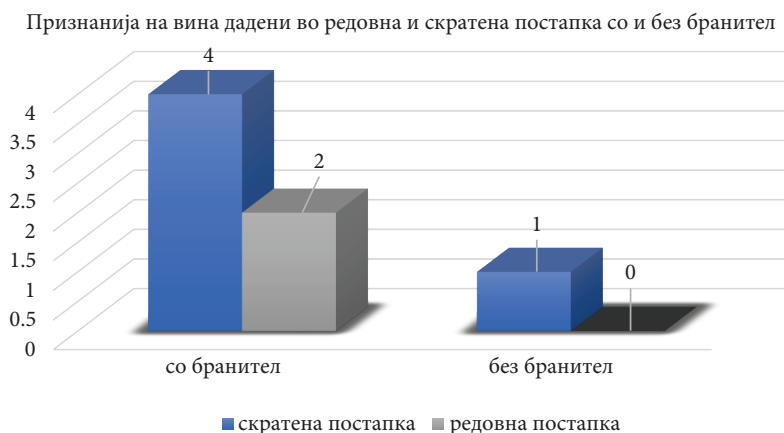
Во поглед на фактичката поткрепеност на признанијата, во 6 случаи биле изведени докази во однос на поранешната осудуваност на обвинетиот, а во 3 случаи биле изведени докази за здравствената состојба на обвинетиот. Сметаме дека практиката за оценување на здравствената состојба на обвинетиот е особено за поздравување, посебно во случаите кога судот има сомневање во способноста на обвинетото лице за признавање на вина (графикон бр.22).

Графикон бр.22
(Изведени докази по дадено признание)

За поздравување е и фактот дека во сите случаи во редовна постапка кога било дадено признанието, обвинетиот имал бранител кој, пак, не приговарал дека немал доволно време за соодветна подготовка за ефикасна одбрана на обвинетиот. Сепак, за жал, едно признание во скратена постапка е дадено без присуство на бранител, што не е изречно во спротивност со одредбите на ЗКП, но сметаме дека во овие случаи, а имајќи ги предвид особено најзначајните процесни гаранции што ги има обвинетиот во текот на главната расправа, а од кои со признанието доброволно се откажува, судот би требало да го опомене обвинетиот да побара помош од бранител (види графикон бр.23).

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.23
(Признание и бранител)

Токму затоа, сметаме дека е потребно дополнително истражување во насока на ефикасната улога на судот²¹ во заштита на правата на обвинетиот во услови кога е дадено признание на вина без бранител во скратена постапка. Врз основа на тоа, сметаме дека е можеби умесно и да се размислува во насока на корекција на одредбите од ЗКП преку воведување задолжително присуство на бранителот во услови на подготвеност за признание во текот на главната расправа и кај скратената постапка, како уште еден дополнителен гарант на правата на обвинетиот, без оглед на фактот што во овие случаи судот е тој што ги гарантира овие права на обвинетиот.

Графикон бр.24
(Одлука на судот)

Радува фактот дека имаме пораст во однос на одлуката на судот за споредните елементи по кривичниот предмет покрај главните поврзани за видот на делото во услови на дадено признание за вината на обвинетиот. Па така, од податоците од нашите набљудувачи може да утврдиме дека судот одлучувал и за одземените предмети и за судските трошоци, што е впрочем

21 За оваа цел, може да се искористат сознанијата од изворниот модел детектирани од страна на Алшuler во: Alschuler, Albert W., The Trial Judge's Role in Plea Bargaining, Part I, Columbia Law Review, Vol. 76, No. 7. (Nov., 1976), pp. 1059-1154, како и од домашните автори: Misoski B., Ilikj Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, Journal of the Faculty of Security, Skopje, University St. Klement of Ohrid, Bitola, 2016.

и законска обврска во овие случаи. Во таа насока, би го повториле минатогодишниот заклучок²² дека преку зголемувањето на процентот на одлука на судот покрај за санкцијата и за останатите елементи, а особено за штетата, се зголемува довербата во судството, бидејќи се создава впечатокот во јавноста дека судот целосно го расчистил кривично правниот настан во однос на сите заинтересирани лица. На тој начин, во јавноста се генерира заклучокот дека во случаите кога обвинетиот признал вина сите карактеристики и гаранции на кривичната постапка остануваат запазени, а со тоа и оваа постапка се перцепира како правична и прифатлива. Токму затоа, сметаме дека судиите би требало да направат зголемен напор во овие случаи и почесто да носат одлука и за надоместокот на штета, а не оштетените да ги упатуваат на граѓански спорови (види графикон бр.24).

Од досегашната примена на признанието на вина на обвинетиот во текот на главната расправа, согласно нашите податоци од набљудуваните предмети, македонскиот институт за признание на вина има развиено определени специфики во однос на оригиналното решение позајмено и прилагодено од казнено правниот систем на САД. Во таа насока, може да издвоиме неколку интересни заклучоци кои во практиката се, на некој начин, проблематизирани од страна на теоретските стојалишта за правичноста и ефикасноста на признанието на вина, што пак нужно, се чини, изискуваат промена или корекција и унапредување, или соодветен коментар за правилна примена на одредбите од ЗКП со кои се уредува признанието за вина.

Прв аспект, што сметаме дека е соодветен за коментар, е степенот на убеденост на судот во услови на дадено признание. Имено, согласно увидената практика, евидентен е впечатокот дека судот дава преголема верба во признанието на обвинетиот²³ и, воопшто, само по исклучок се изведуваат докази во поткрепа на вистинитоста на даденото признание. Согласно ова, евидентен е впечатокот, кој е истовремено погрешен, дека признанието на обвинетиот е кралица на доказите и има врвно доказно дејство, со што впрочем станува збор за формализирање на доказите. Согласно теоретските концепти, од компаративното право, сметаме дека е упатно да ги преповториме концептските специфики на признанието на вина дадено во текот на главната расправа во однос на неговата доказна вредност. Имено, согласно оригиналниот систем на казнено право во САД, во услови на дадено признание за вината на обвинетиот во текот на главната расправа, судот би требало да биде убеден на ниво што е помеѓу претежност на доказите и убеденост надвор од разумно сомневање²⁴. Или, во практика, тоа би значело дека јавниот обвинител има соодветни докази во чијшто квалитет тој самостојно е убеден надвор од разумно сомневање дека по спроведување на редовната кривична постапка преку презентирањето на доказите ќе може да го убеди и судот дека обвинетиот е виновен надвор од разумно сомневање²⁵. Притоа, федералниот суд во САД во ниту еден случај судот не е ограничен

22 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., *Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година*, Мисија на ОБСЕ во Скопје. 2019 г.

23 За доказната вредност на признанието види Damaška M., *Okrivljenikov iskaz kako dokaz u suvremenom krivičnom procesu*, Narodne Novine, Zagreb, 1962, стр. 65.

24 Види: Hall D.E., *Criminal Law and Procedure*, 5th Edition, Delmar Cengage Learning, 2009, стр. 394, или Tapper, C., *Cross and Tapper on Evidence*, 12th Edition, Oxford University Press, стр. 627 или Ingram L.J., *Criminal Evidence*, 12-ed. Elsevier, 2015; како и на пример: Viano, E., *Plea Bargaining in the United States: a Perversion of Justice*, *Revue Internationale De Droit Penal* 2012/1-2 (vol. 83), достапно на: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2012-1-page-109.htm#>

25 Види: Israel J.H., Kamisar, Yale, LaFave W. R., *Criminal Procedure and the Constitution*, *Leading Supreme Court Cases and Introductory Text*, 2003 Edition, ThomsonWest или Bibas S., *Incompetent Plea Bargaining and Extrajudicial Reforms*, *Harvard Law Review*, Vol. 126, 150:2012, достапно на: [https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/sbibas/working-papers/126HarvLRev150\(2012\).pdf](https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/sbibas/working-papers/126HarvLRev150(2012).pdf)

да може да изведе кој било доказ од листата на докази што е во прилог на обвинението, но она што е од суштинско значење за овој институт во САД е во текот на рочиштето за оценка на свеста и доброволноста на признанието судот да бара од обвинетиот во целост тој/таа самиот да го признае делото за кое дава признание и да опише како било сторено делото, или барем онака како што е опишано во обвинителниот акт. На тој начин и судот во федералните судови во САД може да оцени дали станува збор за вистинито и целосно или за делумно или лажно признание, односно дали да го прифати или не даденото признание.

Заразлика од Федералните правила на кривичната постапка и од практиката на федералните судови во САД, кај нас процесот е, на некој начин, поставен наопаку, па така, по излагање на обвинението од страна на обвинителот, судот само утврдува дали обвинетиот е свесен што признава и дали признанието е доброволно, без притоа да бара од обвинетиот да даде исказ и да објасни како и зошто е сторено кривичното дело за кое е обвинет, и со тоа да даде впрочем и исказ што би претставувал целосно признание сличен на оригиналоригиналоригиналното англосаксонско решение. Гледано на овој начин, постапката кога имаме дадено признание за вина кај нас неоправдано се формализира, а признанието се глорификува.

Корективниот механизам во нашиот систем на казнено право се состои во ставот 3 од членот 381 од ЗКП со кој се уредува постапката за признанието на вина. Имено, во нашиот кривично правен систем заштитниот механизам за судот од неvistинити или нецелосни признанија е составен од два дела. Првиот дел се состои во фазата на оценката на судот дали даденото признание за вина на обвинетиот е доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината, како и дали е свесен за последиците сврзани за имотнoprавното побарување и за трошоците на кривичната постапка (чл. 381 ст. 2); и се врши веднаш по воведните говори и поука за правата, во смисла на членовите 380 и 381 ст. 1 од ЗКП. Додека, вториот дел се врши по оценката за свеста и доброволноста на признанието на обвинетиот каде, во смисла на ставот 3 од членот 381 од ЗКП судот во доказна постапка ќе ги изведе само оние докази што се однесуваат на одлуката за санкцијата.

Она што сметаме дека е неправилно или, повеќе, премногу рестриктивно толкување на одредбите од ЗКП од страна на судовите се детектира во практиката на судовите во РСМ, како поткрепа на одлуката за санкцијата да се зема единствено доказот за претходната осудуваност на обвинетиот што сам по себе како доказ навистина ни е од значење за одмерување на видот и висината на кривичната санкција, но нема апсолутно никаква доказна вредност во поглед на тоа дали признаенито е вистинито или не.

Во таа насока, сметаме дека преку ваквото несомнено тесно толкување на одредбата од ставот 3 од членот, во практиката, всушност, признанието добива неоправдано поголема тежина во однос на останатите докази. Токму затоа, сметаме дека во смисла на современите теоретски постулати за еднаквата доказна вредност и сила на признанието, би требало да одиме со определени корекции на процесниот закон и тоа во две насоки. Првата, а воедно и поедноставна, е бришење на зборовите од делот од ставот 3 од членот 381 кои се однесуваат на видовите на доказите, односно зборовите „докази кои што се однесуваат на одлуката за санкцијата“. Ова дотолку повеќе што во нашето право не постои поделбата на докази за поткрепа на одлуката за санкција и докази за поткрепа на одлуката за вина.

На овој начин судот би можел да изведе докази во квантитет и квалитет онолку колку што му е потребно да биде убеден во вистинитоста на признанието.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Втората измена на ЗКП би требало да се однесува, согласно минатогодишните предлози²⁶, во воведувањето на посебно доказно рочиште за одмерување на санкцијата, согласно оригиналниот модел во САД²⁷, со што странките би биле должни да презентираат дека поседуваат докази со степен на претежност на убедување дека признанието е вистинито или не, а потоа, по евентуалниот протест на некоја од странките, оспорените докази да може и да се изведат и оценат во контрадикторна постапка. Одговорот дали и во кој процент оваа предложена можност би имала влијание во практиката заслужува дополнителни анализи и истражувања, кои несомнено би требало да се спроведат и чиешто резултати, се надеваме, би придонеле кон зголемување на примената на овој институт во нашето казнено процесно право.

ГЛАВНА РАСПРАВА - ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Со преминот од акузаторен во адверсарен систем во Законот за кривичната постапка, се смени и самата динамика на одвивање на постапките, правилата по кои истата се одвива, но дојде и до унапредување на правата на странките во постапката, особено процесните гаранции за обвинетите лица. Аналогно на ова, клучната фаза во постапката - „докажувањето“, доби сосема поинаква димензија за разлика од претходно. Начинот на изведување и презентирање на доказите на кои се темелат обвинението и одбраната, начинот на испитување на сведоци во постапката, улогата на судот при водењето на постапката, користењето дополнителни експертски ресурси како за обвинителството, така и за одбраната, испитувањето на обвинетиот, доколку воопшто дојде до тоа, односно доколку обвинетиот се изложи самиот себе си на овој процес и сл., се само дел од клучните измени втемелени во важечкиот ЗКП чија примена и покрај долгогодишното практикување, не е целосна и правилна.

Фазата на изведувањето докази е клучна во една постапка. Ова од причина што преку начинот и правилата за изведување на крајот се одмерува како нивната доказна вредност и можноста истите да се побијат, така и способноста на застапникот на обвинението да ја докаже надвор од разумно сомневање основаноста на едно обвинение, а со тоа и сторувањето на некое дело.

Бидејќи товарот на докажување е на страна на обвинителството, законот предвидува приоритет во редоследот на изведување на доказите на страна на застапникот на обвинението. Па така, првин сите докази предложени во листата на докази поднесена со обвинението се изведуваат од страна на обвинителството, а потоа се изведуваат и доказите на одбраната. Со цел да бидат побиени изведените докази, законот предвидува можност за изведување и на други дополнителни докази на предлог како од едната така и од другата страна, но само кога станува збор за докази кои странките немале можност да ги предложат во листата на докази или кои не им биле познати дотогаш.

26 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018 година, Мисија на ОБСЕ во Скопје. 2019 г.

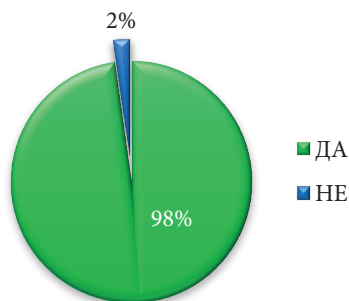
27 Види: Haddad, James B., et al, Criminal Procedure, Cases and Comments, 5-th ed. Foundation Press, New York, 1998.

Видно и од графичкиот приказ бр. 25 е дека доказите, во принцип, се изведуваат согласно законски предвидениот ред. Но, евидентирани се исклучоци во минимален процент од 2% каде се отстапило од ова правило, па во насока на „економичност на постапката“ редоследот е променет, а сè со цел да се искористи приликата за присуство на некој од предложените сведоци и истиот да биде испитан кога веќе е во самата судска зграда. Овој исклучок судот се случува да го направи согласно чл. 385 ст. 1 од ЗКП, кога е дозволена да направи проценка за примена на оваа можност секогаш кога е во интерес на економичност во постапката односно за нејзино „забрзување“.

Она што е од особено значење за правилно презентирање и убедливата вредност на теориите на случај на двете страни (обвинителството и одбраната) е можноста секоја од страните да го креира соодветно својот распоред и план на изведување на доказите, но и можноста истите да бидат презентирани од страните од кои се предложени.

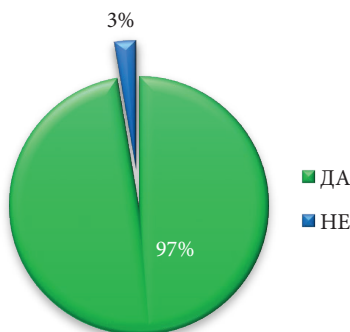
Од обработените податоци собрани од терен, анализата покажува дека во само 3% од случаите имало отстапки од листата за изведување на докази на некоја од странките. Статистички, имајќи ги предвид податоците и од изминатите години, оваа бројка претставува еден вид на константа, т.е. не се бележи ниту подобрување, ниту пак уназадување.

Имајќи предвид дека товарот на докажување е на јавниот обвинител, ако се земе предвид принципот на акузаторност на постапката, законот предвидува дека доказите непосредно ќе се изведуваат на главната расправа, со тоа што ова отвора можност токму преку непосредно изведување, истите да бидат предмет на вкрстено испитување од спротивната страна. Идејата за непосредното изведување докази е во контекст на тоа дека сведокот треба лично да биде испитан на главната расправа, а не неговото испитување да биде заменето со читање записник од изјава која сведокот ја дал претходно. Меѓутоа, законот остава можност за исклучок од овој вид на изведување докази (чл.388 ст.5 од ЗКП) кој оди во насока на предочување на некои од претходно дадените искази, се разбира евидентирани соодветно од страна на надлежни органи. Па така, со цел исказите на некои лица да можат подоцна да бидат искористени за предочување при вкрстено испитување или пак за побивање на веќе изнесените наводи, а поради оценка на веродостојноста на исказите дадени на главна расправа, странките во постапката имаат можност да го практикуваат овој исклучок од правилото за непосредно изведување на доказите согласно закон.

Графикон бр.25

(Дали редоследот на изведувањето на доказите беше според законскиот редослед)

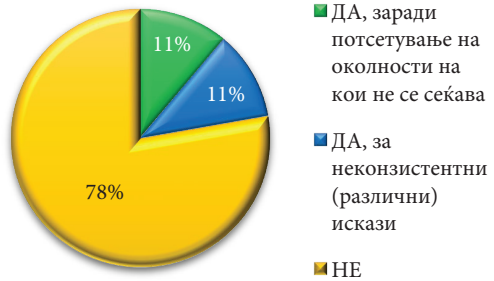

Графикон бр. 26

(Дали изведувањето на доказите беше согласно листата на докази на странката)

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

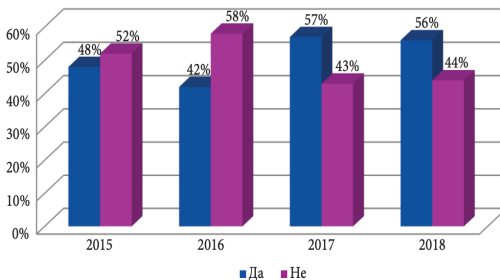
Примената на овој исклучок беше следена низ постапките кои беа предмет на мониторинг во текот на изминатата година, по што ги добивме податоците прикажани во графичкиот приказ бр. 27 подолу. Имено, во најголем процент не е отстапено од правилото за непосредно изведување на доказите (78%), а кога се случила оваа отстапка, тоа се должело на потребата за потсетување на околности за кои сведокот не се сеќавал (11%), како и неконзистентност на исказите кои се дадени, во исто, релативно мал процент (11%).

Графикон бр. 27

(Дали при испитувањето беа користени изјави/искази дадени во претходната постапка)

Пасивната улога на судот која се претпоставува со актуелниот Закон за кривична постапка подразбира следење на постапката, како и контрола над начинот и редоследот на испитување на сведоците и вештаците, но и изведувањето на доказите водејќи сметка за ефикасноста и економичноста на постапката. Иако, во изминатите години бележиме тешка транзиција во улогата на судот од целосен контролор на постапката до релативно пасивен набљудувач на истата, во овој вид на тематски постапки кои беа следени, постапки од областа на организираниот криминал и корупција, бележиме посоодветно постапување од страна на судот. Поточно, доколку ја погледнеме статистиката за изминатите години која произлегува од набљудување на кривични постапки против полнолетни лица, ќе увидиме дека „новата“ улога на судот (истиот да е пасивен) не е соодветно применета (графикон бр.28). Во голем процент од постапките, судот сè уште ја презема онаа активна улога на контрола над испитувањето на сведоците. Меѓутоа, кога станува збор за предмети од областа на организираниот криминал и корупција, бележиме минимално, но сепак некое подобрување, односно подобар резултат по однос на ова прашање. Па така, ако во текот на изминатата година сме идентификувале состојба на примена на оваа можност за судот која што е во голем степен ограничена согласно закон, ќе увидиме дека во кривично полнолетни за 2018 година степенот на застапеност на дополнителното испрашување од судот за појаснување на одговорите е околу 50-тина проценти, за разлика од висината на процентот во предметите од областа на организираниот криминал, каде овој процент е минимално помал (графикон бр.29). Но, идентификуваме повисок процент случаи каде испитувањето прераснало во посебно испитување (види график 29) за разлика од оние кај кривично полнолетните во изминатата година, со што процентот од 4% кај овие случаи е двојно помал од оној во предметите од организиран криминал во 2019 година.

Графикон бр.28

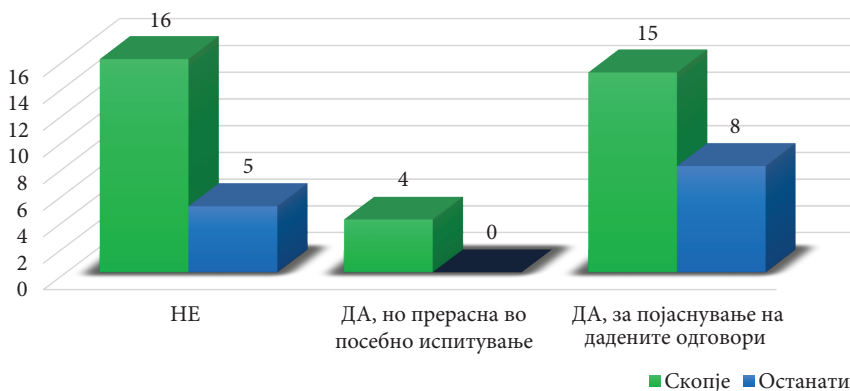
(Дали судот го користи своето право од член 383 ст. 5 и самиот да поставува прашања на сведокот/вештото лице)

Графикон бр.29

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

По детално анализирање на оваа состојба одделно по градови каде беа следени судењата, може да се увиди дека оваа пракса за користење на можноста судот да се вклучи во одреден капацитет при процесот на испитување на сведоците и преминување на она што согласно ЗКП е предвидено како можност за судот, ќе увидиме дека статистички Основниот кривичен суд Скопје е во „негативна предност“ за разлика од останатите судови (графикон бр.30) што само се надоврзува како заклучок при квантитативниот пристап за прибирање и обработка на податоците од предметите во голема и доминантна мера од Основниот кривичен суд во Скопје.

Графикон бр.30

Она што е интересен новитет евидентиран од страна на нашите набљудувачи изминатата година е фактот дека примената на приговорите добива малку поинаква димензија од вообичаената. Имено, нотирани се случаи каде јавното обвинителство или одбраната, имаат реагирано односно приговорано на прашањата кои се поставувани од страна на судот кон сведоците или вештаците, повикани на главна расправа (графикон бр. 31).

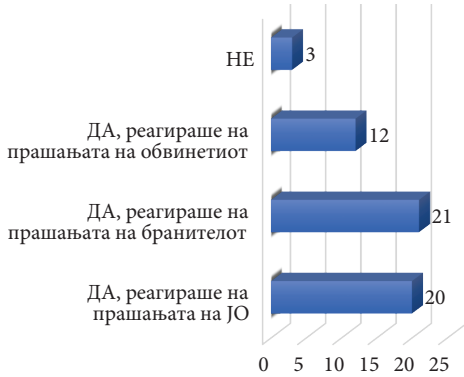
Графикон бр. 31

(Дали странките приговараа на начинот на кој се поставуваат прашањата при испитувањето)

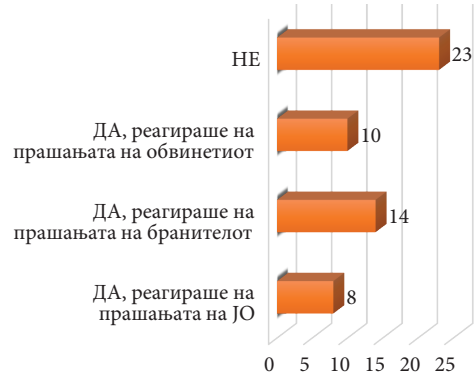
Но, без оглед дали е приговорано од страна на едната или другата страна, на прашањата на спротивната страна или пак на прашањата кои биле поставени од страна на судот, евидентирано е дека судот, во голем процент од 15% не ги забележал сите приговори кои се упатени до него во записникот кој се составува и води од негова страна. Она што од друга страна е интересно е начинот на реагирање, односно на грижата за дозволеноста на прашањата од страна на судот. Законот

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организириониот криминал и корупција во 2019 година

предвидува претседателот на советот или судијата поединец без воопшто некоја од странките да истакне приговор, да имаат можност да реагираат односно да спречат поставување на некое прашање што не е релевантно или не е допуштено. Меѓутоа, истите задолжително се врзани со приговорот на странките кога треба да се одбие поставено прашање при директното и вкрстеното испитување²⁸. Во податоците со кои располагаме е евидентирано дека судот реагира помалку на поставените прашања во секој случај кога отсутуваат приговори од некоја од странките, но дури и кога тоа го прави без истакнат приговор, истиот реагира процентуално повеќе на прашања поставени од страна на одбраната (обвинетиот и бранителот) отколку на прашања поставени од страна на јавниот обвинител (споредбен приказ во графиконите 32 и 33).

Графикон бр.32

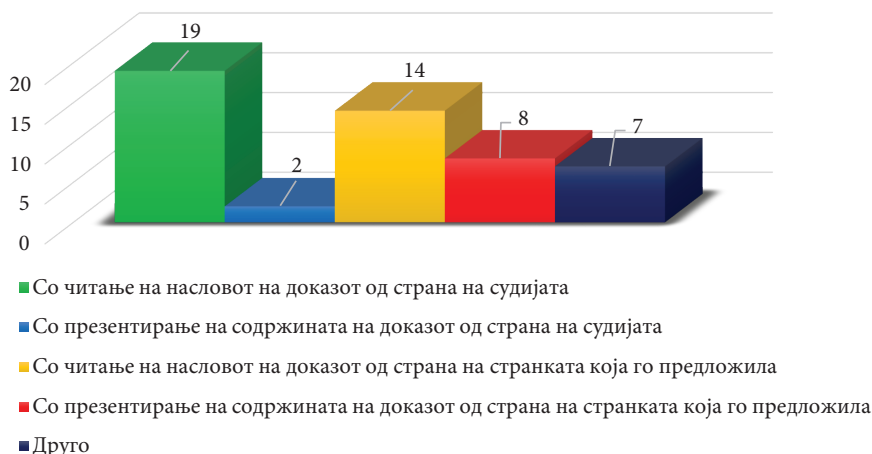
Графикон бр.33

(Судот се грижеше за дозволеноста на прашањата и праведно испитување: ПО истакнат приговор на спротивната страна/БЕЗ истакнат приговор на спротивната страна)

Кога станува збор за начинот на изведување на доказите во постапката, иако законот предвидува странката која ги предлага доказите да ги изведе согласно редоследот по кој што истата одбрала да го направи тоа, со цел да ја докаже својата теорија на случај и да ја издржи својата поставена стратегија за водење на предметот, многу често доказите не се презентирани туку истите се читани и тоа само нивниот наслов кој упатува на тоа кој вид на доказ е. Графичкиот приказ бр.34 упатува токму на оваа пракса на судот односно странките во постапката. Па така, наместо во име на транспарентноста и непосредноста на изведување на доказите со кратко презентирање на нивната содржина со цел како странките, така и јавноста на постапките да се запознае со некој конкретен доказ, нотирано е дека, во доминантен дел од предметите, судијата е оној што го чита насловот на доказот, па не станува збор за изведување докази од странките. А кога тоа не го прави судот, тогаш странката исто така, на идентичен начин како и судот, го чита само насловот на доказот. Во многу мал дел од постапките, странките сами ги изведуваат доказите запознавајќи ги судот, спротивната страна и јавноста за содржината на истите. Што е пракса која треба да се унапредува и подобрува, а во насока на практикување на начелото на непосредно изведување на доказите во јавна постапка. Ова од причина што без оглед на тоа што законот предвидува еднаквост на оружјата и јавна постапка за странките, доколку не се применуваат овие принципи во текот на сите фази во постапката, вклучително и оваа – делот со изведување на доказите, би можеле да констатираме дека е идентично опасно како и затворено судење во кое изведувањето на доказите, како и самата постапка е зад „затворени врати”.

28 Коментар на ЗКП – Проф.д-р Гордан Калаџиев и др.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирианиот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.34

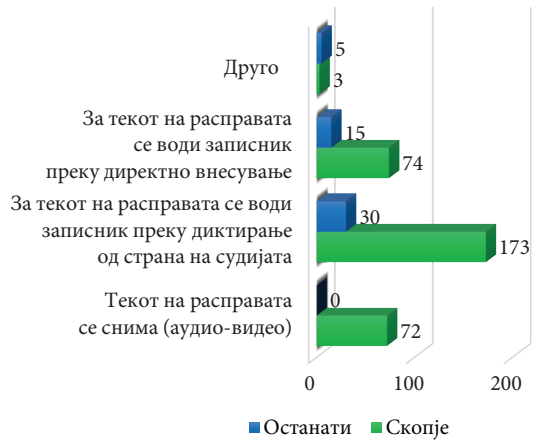
(На кој начин беа изведени писмените и материјалните докази)

Законот за кривична постапка го регулира начинот на регистрирање на главната расправа во членот 374. Текот на главната расправа е предвидено да се снима тонски или визуелно-тонски, а на почетокот на расправата, претседателот на советот ги известува присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека расправата се снима и дека снимката претставува тонски или визуелно-тонски запис од одржаната расправа. По однос на ова прашање буквално секоја година се констатира идентична состојба без оглед дали се работи за кривични предмети против полнолетни лица или предмети (оваа година) од областа на организирианиот криминал и корупција. А тоа е дека судот во доволна мера не вложува напор да ја корегира својата пракса на диктирање на она што е изнесено на главната расправа, во записник, а уште помалку пак расправите ги евидентира визуелно или тонски. Во текот на минатата година, без оглед што не се работи за идентично тематско подрачје на следење на постапките, нотирано е дека станува збор за година во која, за разлика од изминатите, имало најголем број расправи кои се регистрираат по пат на визуелно-тонско снимање. Во 2018 година пак, една од детектираните состојби за кои беше апелirano, беше токму потребата од снимање на расправите бидејќи, во тој период, ниту една набљудувана расправа не била снимана. Оваа година пак, видно од графичкиот приказ бр.35, евидентиран е (релативно) висок процент (19%) расправи кои се аудио-визуелно снимени, но, сепак, високиот процент на водење записници кои се диктирани од страна на судот наместо внесување на содржината директно од страна на странките е евидентно доминантен. Ова дополнително води кон загрижувачки големи број расправи кои се евидентираат преку диктирање од страна на претседателот на советот на записник.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Графикон бр.35

Графикон бр.36

(Како се регистрира текот и изведувањето на доказите на главната расправа)

Кога станува збор за споредбениот пристап за анализа на Основниот кривичен суд Скопје со останатите судови во државата во рамки на постапување на оваа тема, видно е дека единствено во овој суд (графикон бр.36) има можности за аудио-визуелно снимање на расправите, што и во одреден степен се практикува, но очигледно е неопходно да се обезбедат услови и за останатите судови со соодветна техничка опрема за примена на овој начин на евидентирање на расправите. Во секој случај и во останатите судови, доминантен пристап за евидентирање на расправите е водење на записник за истите кој се диктира од страна на судот.

35

ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Правото на правично судење предвидено и заштитено со Европската конвенција за човекови права. Идентично, тоа е предмет на заштита и во домашната регулатива, како во највисокиот акт во државата – Уставот, така и во процесните закони.

Законот за кривична постапка предвидува одредби кои се во тесна корелација и се однесуваат на заштита на стандардите за фер и правично судење. Поточно, во чл.5 од овој закон е предвидено и загарантирано правото на јавно и правично судење пред независен и непристрасен суд и тоа во контрадикторна постапка, во која што обвинетото лице ќе може да ги оспорува фактите и доказите, односно обвинението против него, но и активно да учествува во процесот на градење на својата одбрана со изведување и предлагање докази. Членот 6 од ЗКП го разработува временскиот концепт на траењето на постапката, па така истиот предвидува изведување на лицето против кое се води постапката пред суд во разумен рок, како и негово судење без неоправдано одложување на постапката.

ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈАТА

Принципот на еднаквост на оружјата подразбира дека околностите, односно условите за време на судењето и одлучувањето мора да бидат еднакви за сите страни во постапката.

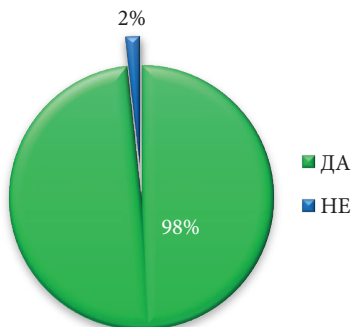
Правичниот баланс помеѓу страните во постапката подразбира дека секоја од нив треба да има прилика да го презентира својот случај и, при тоа, ниту една од страните не треба да биде во привилегирана положба во однос на другата страна. Овој принцип е наследен сегмент од принципот на фер судење, а е во корелација со принципот на еднаквост пред судовите.

Поинаку кажано, преку начелото на еднаквост на оружјето судот го гарантира правото на двете страни да имаат подеднакво и доволно време, можности и средства за да го презентираат својот случај пред независниот арбитар. Притоа, согласно начелото на еднаквост на оружјето, на обвинетиот би требало да му бидат обезбедени доволно време и средства за да може да ја презентира својата теорија на случајот, односно да му се гарантираат доволно средства и време за нивна подготовка за да може ефикасно да опонира на теоријата на случајот на обвинителот.

Комитетот за човекови права го има опишано овој принцип како неопходност на уживање на исти процесни права од страна на сите страни во постапката, освен ако, се разбира, разликите не се предвидени во закон и оправдани, при тоа не овозможувајќи суштинска неповолност за една од страните. Европската комисија за човекови права, во контекст на кривичните постапки, овој принцип го дефинира како процесна еднаквост на обвинетиот со обвинителот.

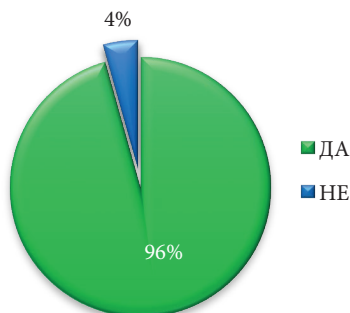
Со цел да се утврди состојбата за почитувањето на овој клучен принцип на кривичната постапка, во рамки на спроведеното теренско истражување, во прашалникот кој го пополнуваа набљудувачите беа предвидени прашања кои, сами по себе, се индикатори за применливоста на овој принцип. Па така, како клучни прашања, чии резултати упатуваат на потреба од подобрување, би ги истакнале прашањата околу можноста за предлагање докази од двете засегнати страни во постапката, како и третманот на истите од страна на судот по однос на приговорите.

Од прибраните податоци кои се однесуваат на тоа дали одбраната имала исти можности за предлагање докази, бележиме идентична состојба како и во ланските податоци кои се однесуваа на кривично полнолетни предмети²⁹. Евидентирана е состојба кој со години наназад не бележи ниту пораст ниту пад, што впрочем до одредена мера загрижува, имајќи ги предвид значајноста на овој принцип и отсуството на волја за подобрување кај практичарите.

Графикон бр.37

Дали одбраната ги имаше истите можности како и обвинителството во предлагање на докази

Графикон бр.38

Дали одбраната и обвинителот беа еднакво третирани од страна на судијата во врска со приговорите

29 Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки за 2018 година, доцент д-р Бобан Мисоски, Дарко Аврамовски, Натали Петровска

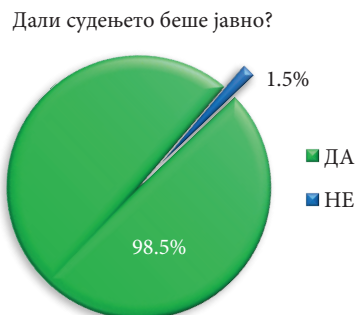
АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирианиот криминал и корупција во 2019 година

Кога станува збор за еднаквиот третман на странките по однос на приговорите, ја бележиме идентичната пракса со изминатите години. Минимален, но сепак значаен процент од 4% кој упатува на нееднаков третман (графикон бр. 38). На ова само се надоврзува и погоре евидентираната состојба во која судовите прилично нееднакво ги третираат странките по однос на приговорите кога истите се произнесуваат во доказна постапка. Поточно, се работи за ситуација кога, иако во отсуство на приговори, судот реагира повеќе на прашањата поставени од одбраната, отколку на оние на обвинителството. Генерално, како заклучок би можело да се наведе дека е подобрен впечатокот за еднаков третман на странките во постапката со тоа што е забележан само минимален 1% од следените судења во кој е нотирана пристрасност на судијата во постапката. По однос пак на прашањето за ex parte комуникацијата помеѓу судот и обвинителството, иако во мал процент, истата сè уште опстојува.

ПРАВО НА ЈАВНО СУДЕЊЕ

Правото на јавно судење е базирано на идејата за отвореност и транспарентност на работењето на судските органи и претставува еден вид заштитен надзор на интересите на граѓаните и општеството во глобала. Ова право овозможува присуство на јавноста за време на судските постапки и претставува принцип од кој судските набљудувачи го црпат својот легитимитет за реализација на својата улога – набљудување на судските постапки. Одржувањето јавни расправи во судовите го зголемува степенот на транспарентност, обезбедува интегритет при водење на судските постапки, но овозможува и заштита од потенцијална злоупотреба на постапките. Исклучокот од ова правило се однесува на исклучување на јавноста од процесот на судење во исклучителни ситуации кога се работи за моралот, јавниот ред, националната безбедност и интересот за заштита на приватноста на некоја од странките во постапката. Сепак, законот предвидува можност согласно чл. 355 ст.2, во постапките каде е исклучена јавноста да се овозможи присуство на стручна јавност. Со оглед на фактот дека од страна на судовите во државата Коалицијата „Сите за правично судење“ е препознаена како единствена домашна организација која спроведува мониторинг на судски постапки повеќе од една декада, на нејзините претставници често им се дозволува да ги следат судските постапки и во ситуациите кога обичната јавност е исклучена. Низ призмата на овие неколку индикатори, во продолжение на текстот од оваа анализа ќе биде претставен впечатокот на набљудувачите по однос на начелото на јавност во постапките.

Од вкупниот број на набљудувани расправи во 2019 година, само 1.5% не биле јавни. Со оглед на фактот дека се работи за предмети од специфична тематска област, кај кои многу често прашање е висока безбедност, класифицирани информации и заштита на околности од личниот/приватниот живот на обвинетите кои во овие постапки, најчесто, се сегашни или поранешни носители на некои функции во државава, судот има пракса да ја исклучи јавноста кога тоа е неопходно. Но, токму имајќи го предвид погоре наведеното, за разлика од кривично полнолетните постапки кои беа предмет на мониторинг изминатите 4-5 години, а во кои е евидентиран повисок степен на исклучена јавност (~2%), во овие постапки овој процент е помал (графикон бр.39). Во 25% од

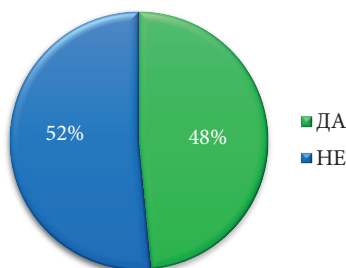

Графикон бр.39

предметите во кои е исклучена јавноста, на претставници од Коалицијата им било овозможено да присуствуваат на рочиштата и истите да ги следат во својство на стручна јавност.

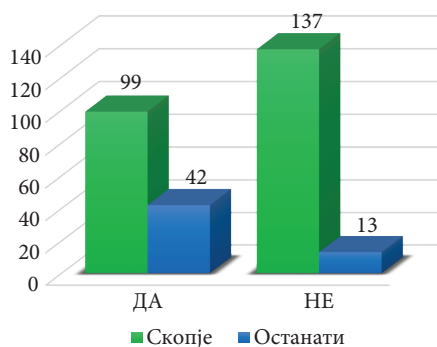
Во поглед на заплашувањето од страна на судот кон претставници на јавноста, евидентирани се два изолирани случаи во Основниот суд во Прилеп и Основниот кривичен суд во Скопје.

Кога станува збор за јавното објавување на времето и судницата во која би се спроведувале судењата, како значаен елемент на начелото на јавноста на судењата, сметаме дека не само што нема подобрувања во однос на минатата година туку, напротив, состојбата се влошува. Имено, јавното објавување во голема мерка е значајно за кревање на довербата на јавноста во судството, како и за општиот впечаток за функционирањето на судството. Досегашните анализи покажуваат тренд на пораст на нетранспарентното работење на судот во оваа насока, но податоците од оваа година го достигнуваат најголемиот „врв“ досега. Имено, ако податоците од 2017 година упатуваат на 21% необјавени податоци во судот за времето и локацијата на судењето, во 2018 година овие податоци растат на 36%, за во 2019 година од следените постапки во предметите од организиран криминал и корупција да се соочиме со податок дека во 52% од случаите, времето и местото на судењето не биле јавно објавени на табла надвор од судница (графикон бр.40).

Графикон бр.40

(Дали местото и времето на судењето беа јавно објавени на таблата надвор од судницата)

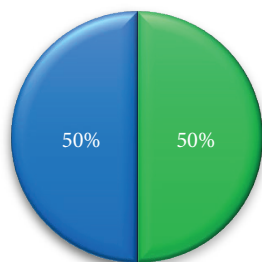

Графикон бр.41

Кога овие податоци ќе се разгледаат по градови, односно кога ќе се направи паралела на Основниот кривичен суд Скопје со останатите судови кои беа предмет на мониторинг, ќе се увиди дека останатите судови во државата повеќе внимаваат на јавното објавување на информациите за рочиштата на таблите пред судниците, отколку ОКСС, бидејќи во 42 од вкупно набљудуваните случаи низ Република Северна Македонија, податоците биле објавени (графикон бр. 41).

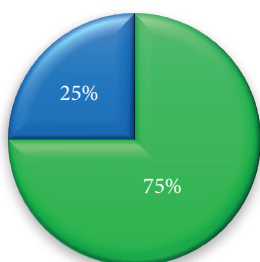
Следејќи ги статистичките податоци од изминатите години, оваа година применивме подлабински пристап по однос на околностите кога јавноста се исклучува од судењата. Па така, оваа година анализиравме дали доколку судот одлучил да ја исклучи јавноста, а имајќи ги предвид одредбите на ЗКП кои упатуваат на задолжително носење на решенија за исклучување на јавноста, дали судот воопшто донел решение. Од обработените податоци е дојдено до заклучок дека во 50% од случаите кога јавноста била исклучена (графикон бр. 42), судот не донел решение за тоа, додека пак, кога е тоа донесено, а претставниците на Коалицијата биле присутни во својство на стручна јавност, судот воопшто не навлегол во образложение на причините за исклучување на јавноста.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирано криминално и корупција во 2019 година

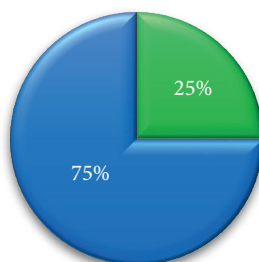
■ ДА ■ НЕ

Графикон бр.42
(Дали е донесено решение за исклучување)

■ Чување на државна, воена, службена или деловна тајна
■ Заштита на интересите на малолетник

График 43
(Причини поради исклучување на јавноста)

■ ДА ■ НЕ

График 44
(Присуство на стручна јавност согласно чл.355 ст.2 од ЗКП)

Најчестите причина за исклучување на јавноста во постапките, во 75% од следните предмети била „Чување на државна, воена, службена или деловна тајна“ како и „Заштита на интересите на малолетник“ во 25% од случаите (графикон бр. 43). Прашањето за овозможување на присуство на стручна јавност, кое што беше начнато и погоре, е евидентирано во 25% од случаите (графикон бр. 44).

ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ

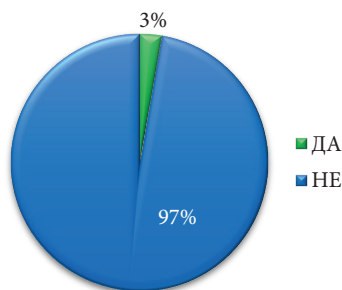
Пресумпцијата на невиност претставува фундаментален принцип во заштитата на човековите права и неговата практична примена подразбира дека: судот не смее да го предодреди исходот на постапката; обвинителството мора да докаже вина надвор од основите на разумно сомневање; начинот на кој обвинетиот е третиран не смее да индицира дека тој е виновен; медиумите треба да бидат внимателни во своето известување за да не ја „поткопаат“ пресумпцијата на невиност, а исто така и државните власти треба да се воздржат од давање изјави кои би го имале тој ефект. Секое лице има право да биде третирано како невино, од самото добивање на својството на осомничен, а понатаму и покренување на обвинение, па сè до изрекување на кривичната пресуда. Ова е задолжителен принцип за сите фази на постапката. Следствено на ова, Европскиот суд во предметите *Matijašević v Serbia* и *Garycki v Poland*³⁰ истакнува дека иако е утврдено дека апликантот е виновен, тоа не го ослободува од основното право на пресумпција на невиност, додека истиот не биде прогласен за виновен согласно закон.

Од погоренаведеното се наметнува дека судот во ниту едена фаза од постапката, не треба да има веќе изградено мислење за обвинетиот и за неговата евентуална вина во постапката. Напротив, дури ни опцијата за бранење со молчење од страна на обвинетиот, за судот не

30 *Matijašević v Serbia* [2006] ECHR 1161, para 49; *Garycki v Poland* [2007] ECHR 112, para 72.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

треба да претставува индикација на вина. При процесот на собирање податоци за ова прашање, наидовме на следните податоци: во 93% од случаите, не изгледало дека судечкиот совет веќе има оформено мислење кое би можело да влијае на одлучувањето (графикон бр.45).

Графикон бр.45

(Дали изгледаше дека судијата или членовите на судечкиот совет веќе имаат оформено мислење кое би можело да влијае врз одлучувањето)

ПРАВА НА ОДБРАНАТА

Правата на обвинетите лица се дел од принципот на фер и правично судење. Европската конвенција за човекови права и слободи ги предвидува и гарантира следните минимални права и слободи на обвинетото лице: лицето да биде веднаш детално известено на јазик кој го разбира за природата и основите на обвинението; да има доволно време и адекватни услови за подготовка на одбраната; да има право да се брани сам или со бранител по свој избор или, доколку не располага со средства за бранител, да добие бранител по службена должност; да ги сослуша сведоците; и да добие преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот.

Дел од овие процесни гаранции веќе ги разгледавме во делот на анализата кој се однесува на правата на обвинетите пред и за време на отпочнување на постапката. Во овој дел ќе ги опфатиме единствено пристапот до доказите и временскиот интервал кој го имал бранителот за подготовка на одбраната.

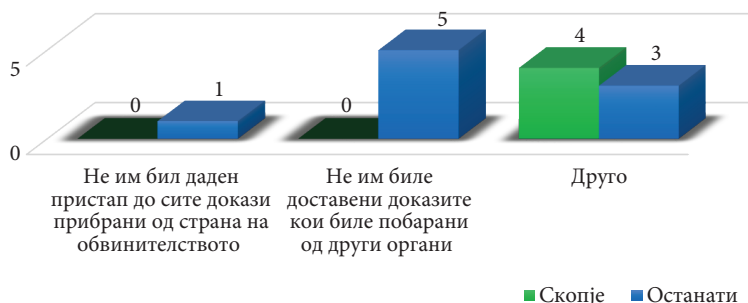
Најчеста причина за реакција од страна на одбраната е невозможувањето на пристап до доказите кои се прибрани и предложени од страна на обвинителството, но и недоставувањето докази од страна на други државни органи кои биле побарани (графикон бр.46).

Графикон бр.46

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

Компаративниот пристап за анализа на оваа состојба помеѓу Основниот кривичен суд Скопје и останатите судови во државата, прикажана низ графичкиот приказ со број 47, упатува на тоа дека во ниту еден од останатите судови одбраната немала замерки по однос на достапноста на доказите.

Графикон бр. 47

По однос на времето што би било доволно за одбраната да може да ја подготви својата стратегија со цел соодветно да го застапува обвинетиот, како и евентуалното постоење на какви било рестрикции во комуникацијата, особено ако обвинетиот бил во притвор и слично, статистиката упатува дека само во 2% од предметите е евидентирана реакција. Истата се однесува на времето неопходно за подготовка, поточно, адвокатот кој (по службена должност) бил назначен во конкретниот случај, бил назначен ден пред рочиштето.

ПРЕСУДА

Законот предвидува јавно објавување на пресудата веднаш откако истата, претходно, ќе биде изречена. Кога судот од објективни причини не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршувањето на главната расправа, има можност да го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена, при што ќе го определи времето и местото на објавувањето на пресудата. Изреките на пресудите е предвидено да се читаат јавно од страна на претседателот на советот во присуство на странките, нивните законски застапници, полномошници и бранител. Обврска на судот е накратко да ги соопшти причините за донесување на таквата пресуда, а при тоа и да го поучи обвинетото лице за правото на жалба на пресудата и жалбената постапка.

Иако ова е една од најчестите препораки изминатиот период (евидентирана е во скоро секоја од анализите за предметите кои се од областа на кривично полнолетни), во конкретниов случај, односно, во оваа конкретна тематска област, бележиме најголем напредок. Поточно, во изминатите години беше евидентирано дека судот сè помалку ги применува задолжителните законски одредби кои се однесуваат на објавување на пресудата (графикон бр.48). Ако во 2016³¹ година процентот на јавно објавени пресуди го има својот најголем „врв“, овој процент се намалува во 2017 година³², за во 2018 година³³ истиот да е дотогаш најнизок евидетиран.

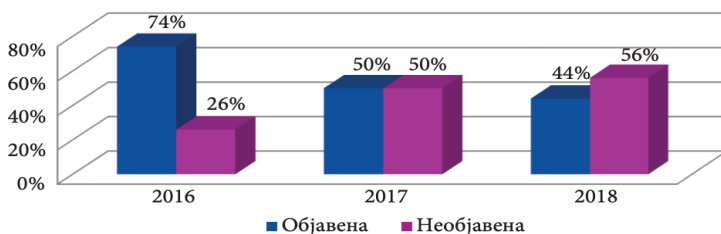
31 Петровска Н., Мисоски Б., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2016 г.

32 Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2017 г.

33 Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2018

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

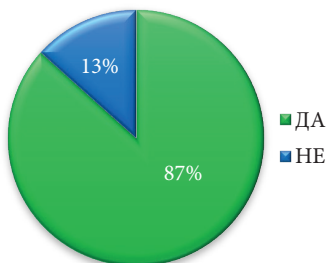
Објавување на пресуда

Графикон бр.48

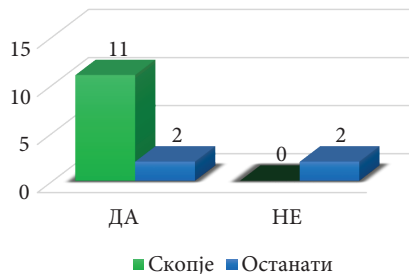
Оваа година, во предметите од областа на организираниот криминал и корупција, се бележи висок процент (87%) на јавно објавени пресуди (графикон бр.49), со тоа што, повторно, Основниот кривичен суд Скопје, односно Одделението за организиран криминал и корупција при истиот, е директно одговорен за овој зголемен процент и напуштање на праксата на „затвореност“ на судењата, па дури и кога станува збор за објави на пресудите (графикон бр.50). Останатите градови во државата имаат статистика од 50% на јавно објавени пресуди. Податок кој е алармантен и упатува на што поскоро подобрување и унапредување на праксата по примерот на Основниот кривичен суд Скопје.

42

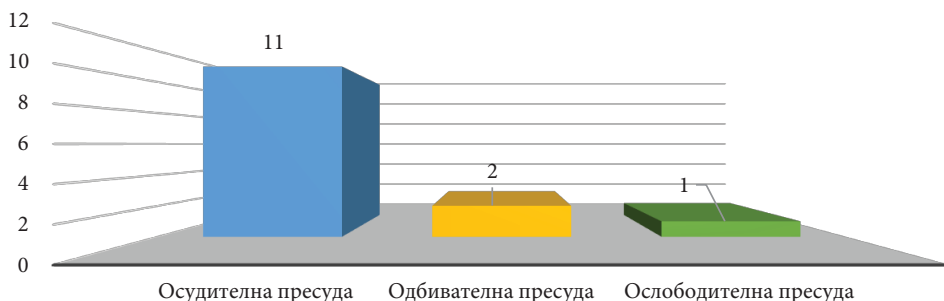
Графикон бр.49

Јавно изречена и објавена пресуда / Компаративен приказ по градови

Графикон бр.50

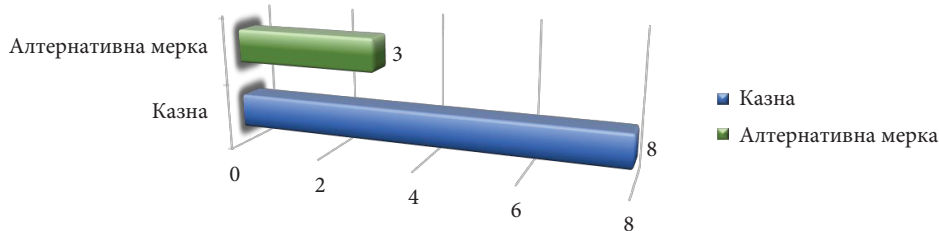
Кога станува збор за видовите на пресуди кои се изречени во текот на изминатата година, а кои биле предмет на мониторинг, статистички, податоците упатуваат на висок процент на осудителни пресуди, но застапени се и одбивателните односно ослободителни пресуди (графикон бр.51).

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организираниот криминал и корупција во 2019 година

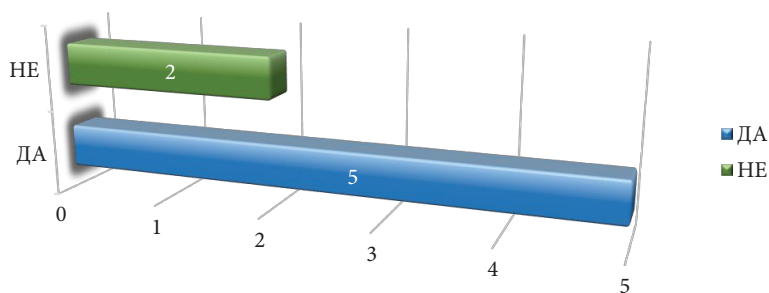
Графикон бр.51
(Видови пресуди)

По однос на видот на санкцијата, податоците упатуваат дека скоро $\frac{3}{4}$ од објавените пресуди, во себе содржат казни, додека пак $\frac{1}{4}$ алтернативна казна (графикон бр.52). За жал, имајќи го предвид фактот дека станува збор за организиран криминал и корупција, предмети во кои многу често тематско подрачје е финансискиот криминал и стекнувањето противправна имотна корист од страна на обвинетите лица, во предметите кои беа предмет на мониторинг, не е евидентиран ниту еден случај на изречена мерка конфискација на имот и имотна корист.

Графикон бр. 52
(Видови санкции)

Кога станува збор за поуките за правото и условите за жалба на обвинетото лице, евидентирани се само 2 случаи (графикон бр. 53) во кои судот не го поучил обвинетиот за ова негово право. Вообичаена претпоставка од која се водат судиите е дека обвинетите, особено во овие кривични предмети, имаат обезбедено сопствени бранители кои ќе имаат прилика да им објаснат, што во секој случај е отстапка од предвиденото правило согласно ЗКП.

Графикон бр. 53
(Дали судот му ги објасни на обвинетиот условите за жалба)

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

- Евидентиран е висок степен на одложени расправи, поради отсуство на повеќе лица чиешто присуство е задолжително. Отсуството на бранителите и јавните обвинители е, генерално, една од клучните причини за одлагање, но сè почесто како причина се јавува и непотполниот состав на судскиот совет.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Неопходно е судот да вложи повеќе напор во координација при закажувањето на судските расправи, а особено во делот кој што го засега менаџирањето на време и распределувањето на судии по советиза истите да имаат можност да го унапредат своето работење во поглед на ова прашање.
- ✓ Неопходно е АКМИС системот да биде координиран и усогласен со распоредите на активностите на сите субјекти во постапката.
- ✓ Зголемената стапка на отсуства на судиите и обвинителите може да биде показател за недоволните човечки ресурси во судовите и обвинителствата, па затоа е потребно да се направат испитувања во поглед на бројот на судии и обвинители, но и кај нивните стручни служби.
- ✓ Кога станува збор за Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд Скопје, бележиме тренд на подобрување по однос на одлагањето на судските расправи. Во ова одделение, во изминатата година е евидентиран за 12% помал процент на одложени рочишта од извадениот просек на останатите судови во државава.

- Доминантна примена на мерката притвор наспроти полесните мерки за обезбедување на присуство на обвинетите лица.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Притворот сè уште е најчесто применувана мерка за обезбедување присуство на обвинетите лица, иако законот овозможува употреба и на полесни мерки. Обвинителството треба да настојува за примена и на останатите предвидени мерки со кои би се обезбедило присуство на обвинетите, а притворот да биде последна опција.
- ✓ Опстојува практиката на судот да не дава соодветни образложенија на причините за определениот притвор, ниту пак реално се ценат и нотираат факторите во решенијата за определување и продолжување на мерката притвор од страна на судот.
- ✓ Потребна е реформа на ЗКП и Законот за пробација, во насока на отворање можност пробациските служби да имаат надлежност во насока на контрола и мониторинг врз ефикасната примена на полесните мерки за обезбедување присуство.

- Неопходно е да се посвети повеќе внимание од страна на судот при истакнување на поуките за правата на обвинетите и сведоците, особено во судовите надвор од Скопје.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Доследна примена на ЗКП од страна на судиите во однос на правата на обвинетиот при неговото испитување во насока на целосна и детална поука за правата предвидени во ЗКП.
- ✓ Неопходна е промена во праксата на толкување на одредбите од ЗКП и нивно спроведување во пракса како би се овозможила гаранција за правичноста и објективноста на судските процеси.

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки од областа на организирањето криминал и корупција во 2019 година

- ❑ Начелото на јавност на судењата е во голем степен застапено, а кога станува збор за расправи кои се затворени за јавност, охрабрувачки е ставот на Основниот кривичен суд во Скопје за овозможување на присуство на стручна јавност предвидена согласно чл.355 ст.2 од ЗКП. Сепак, имајќи предвид дека дел од судовите низ државата сè уште не се целосно отворени за јавноста, сметаме дека е неопходно унапредување во постапувањето по однос на ова прашање.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Позитивната пракса која ја применува ОКСС за овозможување присуство на стручна јавност на судењата треба да биде имплементирана и од останатите судови, до степен на нивна целосна отвореност.
- ❑ Неопходна е промена на праксата на изведување докази од страна на судовите. Треба да се напушти системот на изведување на доказите со читање на насловите, а на сметка на изнесување на нивната содржина. Исто така, треба да се почитува редоследот на изведување на доказите.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Неопходно е воедначување на праксата на судиите кога и во која мерка можат да го изменат законски предвидениот редослед на изведување на доказите поради разни основи. Од страна на судот е потребно истиот детално да ги образложува своите одлуки за измена на редоследот на докажување, со цел да се осигура дека постои еднаквост на оружјата и дека товарот на докажување не е префрлен врз одбраната.
- ❑ Присуство на практиката на судиите да имаат активна улога во текот на главната расправа, поради што кај јавноста се добива впечаток дека станува збор за пристрасни судии.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Доследна примена на одредбите од ЗКП во поглед на улогата на судот во текот на главната расправа.
- ❑ Нотиран е напредок во поглед на аудио-визуелното снимање на расправите и тоа исклучиво во Основниот кривичен суд во Скопје, но, сепак, преовладува праксата на водење на записник преку диктирање од страна на судиите.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Неопходно е итно да се напушти праксата на диктирање, односно парафразирање на прашањата и исказите од страна на судијата. Во оваа насока, неопходно е да се алоцираат соодветни средства и ресурси како би се овозможило аудио-визуелно снимање на сите расправи со цел да се зајакне објективноста, сигурноста и правичноста на постапката.
- ❑ Продолжува трендот на кршење на процесните права на одбраната преку ограничување или неправилна примена на одредбите од ЗКП кои се однесуваат на пристапот на бранителите до сите докази со кои располага јавниот обвинител.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Доследна примена на одредбите од ЗКП со кои се предвидува правото на пристап и увид на бранителите во списите на обвинителите, како и навремено овозможување пристап до сите списи, односно докази кои се поврзани со предметот.

- Унапредување на начелото на еднаквост на оружјата во предмети од областа на организираниот криминал и корупција.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Еднаквиот третман на сите странки во постапката е клучен за општиот впечаток за исполнување на условите за фер и правично судење, а низ призмата на овој институт на еднаквост на оружјата, тоа е највидливо. Оттука, неопходно е судот да се погрижи за еднаквиот третман на странките во постапката за да не се извлекуваат негативни впечатоци.
- Намалување на степенот на транспарентност на постапките, особено во судовите од внатрешноста на државата, што се должи на неколку фактори:
 - ◆ Недостаток на функционална електронската опрема за објавување на времето и местото на рочиштата за судењата;
 - ◆ Намален е обемот и квалитетот на јавно објавените податоци на веб страните на судовите кои се однесуваат на тековните предмети, особено во делот на „календарот“ на судења, по интегрирање на поединечните веб страни на судовите во заедничкиот интегриран портал: sud.mk.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Алоцирање доволно средства за техничко одржување на електронскиот систем за објавување на времето и местото на рочиштата, како и унапредување на електронскиот систем во кој јавно се објавуваат податоци за судењата.

46

- Конфискацијата како мерка не е воопшто применувана. Евидентирано е отсуство на мерката конфискација како во нејзината основна форма, така и во форматот на проширена конфискација.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Неопходно е обвинителството да ги користи одредбите во законот кои дозволуваат барање и изрекување на мерката конфискација, особено што овој вид на предмети-предмети од областа на организираниот криминал и корупција, се во голем степен предмети кои се подобни за барање и аплицирање на оваа мерка.
- Забележана е намалена транспарентност при објавување на пресудите како и зголемен тренд на необјавување на истите во останатите градови во државата, но и на необразлагање на условите за жалба на обвинетите. Исклучок и добар пример по однос на ова прашање е Основниот кривичен суд во Скопје.

ПРЕПОРАКА:

- ✓ Доследно почитување на одредбите на ЗКП кои се однесуваат на јавно објавување и изрекување на пресудите, како и примена на добро поставената позитивна пракса на Основниот кривичен суд во Скопје.
- Оваа, како и изминатата година, не е евидентирана употреба на дискриминаторски јазик и, генерално, дискриминација било по основ на раса или пол од страна на судовите, што би можело да се нотира како позитивна пракса.
- За пофалба е и практиката на судиите да се воздржуваат и да немаат генерирано негативен заклучок во поглед на обвинетиот, кој во постапката се бранел со молчење.